

WALDEN
sau *Viata în pădure*

Carte publicată cu acordul și prin bunăvoința Editurii Junimea.

Copyright © 2016 Editura ACT și Politon pentru prezenta ediție românească.

Editura ACT și Politon

Str. Înclinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.

tel: 0723 150 590, e-mail: office@actsipoliton.ro

www.ACTsiPoliton.ro | www.blog.ACTsiPoliton.ro

Traducător: **Ștefan Avădanei și Alexandru Pascu**

Redactor: **Georgian Toader**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Corector: **Carla Francesca Schoppel**

Coperta: **Marian Iordache**

Editor: **Georgian Toader**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

THOREAU, HENRY DAVID

WALDEN SAU VIAȚA ÎN PĂDURE / Henry David Thoreau; trad.:

Ștefan Avădanei și Alexandru Pascu. - București : Act și Politon, 2015

ISBN 978-606-8637-15-0

I. Avădanei, Ștefan (trad.)

II. Pascu, Alexandru (trad.)

821.111(73)-94=135.1

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

Henry David Thoreau

1854

Walden

sau Viața în pădure

Traducere:

Ștefan Avădanei și Alexandru Pascu

 ACT și Politon

2016

CUPRINS

ECONOMIE	9
UNDE TRĂIAM ȘI PENTRU CE TRĂIAM	89
CITITUL	107
SUNETE	119
SINGURĂTATE	137
OASPEȚI	149
LANUL DE FASOLE	165
SATUL	179
LACURILE	185
FERMA BAKER	213
LEGI SUPERIOARE	223
VECINI SĂLBATICI	237
ÎNCĂLZIREA CASEI	253
LOCUITORI DE ODINIOARĂ ȘI OASPEȚI DE IARNĂ	271
ANIMALE DE IARNĂ	287
LACUL IARNA	299
PRIMĂVARA	315
CONCLUZIE	337

*Nu-mi propun să închin o odă deprimării,
ci să mă laud asemenea cocoşului dimineaţa,
înălţat în cuibar, chiar dacă numai ca
să-mi trezesc vecinii.*

ECONOMIE

Când am scris paginile sau, mai bine, zis volumul ce urmează, trăiam singur, în pădure, la o milă depărtare de orice vecin, într-o casă pe care mi-o construiseam singur, pe malul lacului Walden, în Concord, Massachusetts, și-mi câștigam existența doar prin munca mâinilor mele. Am stat acolo doi ani și două luni. În prezent, rățăcesc din nou prin societatea civilizată.

Nu mi-aș impune problemele personale atenției cititorilor dacă nu aș fi fost insistent întrebat de concetățeni despre modul meu de viață, întrebări pe care unii le-ar putea numi impertinente, deși mie nu mi se pare așa, ci, având în vedere împrejurările respective, foarte firești și pertinente. Unii m-au întrebat ce mâncam; alții, dacă nu mă simțeam singur; dacă nu-mi era frică și așa mai departe. Alții erau curioși să afle ce parte din venitul meu o foloseam în scopuri caritabile; iar alții, cu familii mari, câți copii sărmani întrețineam. Mă voi scuza, prin urmare, față de acei cititori care nu simt un deosebit interes față de persoana mea, angajându-mă să răspund la câteva dintre aceste întrebări în cartea de față. În cele mai multe cărți, *eul*, sau persoana întâi, este omis; aici va fi păstrat; raportat la egocentrism, aceasta este principala diferență. De obicei, nu ne amintim că, de fapt, persoana întâi este cea care vorbește întotdeauna. N-aș vorbi atât de mult despre mine dacă ar fi altcineva

pe care să-l cunosc la fel de bine. Din nefericire, sunt limitat la această temă de îngustimea experienței mele. Mai mult, în ceea ce mă privește, cer oricărui scriitor, în primul rând, o relatare simplă și sinceră a propriei vieți, și nu ceva ce doar a auzit despre viețile altor oameni; o relatare cam de felul celei pe care ar trimite-o rudelor sale dintr-o țară îndepărtată; fiindcă, dacă a trăit sincer, asta trebuie, după mine, să se fi întâmplat într-o țară îndepărtată. Probabil că aceste pagini se adresează mai ales studenților săraci. Cât despre restul cititorilor mei, vor accepta pasajele care îi privesc. Am încredere că nimeni nu va întinde tivurile hainei îmbrăcând-o, când ea îi poate servi foarte bine celui căruia i se potrivește.

Aș ține să spun ceva nu atât despre chinezi și locuitorii insulelor Sandwich, cât despre voi, cei care citiți aceste pagini, despre care se spune că locuiți în Noua Anglie; ceva despre condiția voastră, mai ales despre condiția voastră exterioară sau împrejurările din această lume, din acest oraș, sau ce o fi, dacă e necesar ca ea să fie așa de proastă cum este, dacă poate sau nu să fie îmbunătățită. Am călătorit foarte mult prin Concord; și peste tot, în magazine, în birouri și pe ogoare, mi s-a părut că locuitorii fac penitență într-o mie de feluri demne de atenție. Ceea ce am auzit despre brahmanii care stau expuși la patru focuri și se uită drept la soare; sau atârnă suspendați cu capetele în jos deasupra flăcărilor; sau se uită peste umăr la cer „până când le este imposibil să-și reia poziția firească în timp ce, din cauza răsucirii gâtului, nu le poate trece spre stomac nimic altceva decât lichide”; sau trăiesc înlănțuiți pe viață la rădăcina unui copac; sau măsoară, asemenea omizilor, întinderea vastelor imperii cu trupurile lor; sau stau într-un picior pe vârfuri de stâlpi – chiar aceste forme de penitență conștientă, nu cred că sunt mai de necrezut și mai uluitoare decât

scenele la care asist zilnic. Cele douăsprezece munci ale lui Hercule sunt fleacuri pe lângă cele la care se supun vecinii mei; căci ele erau numai douăsprezece și aveau un sfârșit: dar n-am văzut niciodată ca acești oameni să fi ucis sau capturat vreun monstru sau să fi terminat vreo muncă. Ei n-au niciun prieten Iolaus care să ardă cu un fier înroșit rădăcina capului hidrei, ci, de îndată ce un cap este sfărâmat, țâșnesc alte două în loc.

Văd tineri, concetățeni de-ai mei, a căror nenorocire este că au moștenit ferme, case, grajduri, vite și unelte; căci toate acestea se dobândesc mai ușor decât se scapă de ele. Era mai bine dacă se nășteau în câmp deschis și erau alăptați de o lupoaică fiindcă ar fi putut vedea cu ochi mai limpezi în ce ținuturi sunt chemați să muncească. Cine i-a făcut robi ai pământului? De ce să înghită cele douăzeci și cinci de hectare, când omul este condamnat să-și înghită numai amarul? De ce să înceapă a-și săpa mormintele de îndată ce se nasc? Au de trăit o viață de om ca să împingă toate aceste lucruri în fața lor și să se descurce cum pot mai bine. Câte sărmame suflete nemuritoare n-am văzut, aproape dărâmate și strivite sub povara ei, coborând târâș pe drumul vieții, împingând în fața lor o șură de douăzeci de metri pe zece cu grajdurile augeene niciodată curățate și patruzeci de hectare de pământ, ogor, fânează, pășune și pădure! Cei fără nimic, care nu se luptă cu astfel de obligații inutile, moștenite, își găsesc destul de muncă subjugând și cultivând câțiva metri pătrați de carne.

Dar, muncind, oamenii fac o greșală. Cea mai bună parte din om este curând arată în pământ, drept îngrășământ. Printr-o pretinsă soartă, numită în mod obișnuit necesitate, ei sunt folosiți, așa cum se arată într-o veche carte, pentru a aduna comori pe care le vor degrada moliile și rugina și pe

care hoții le vor fura. Aceasta este o viață de nătâng, după cum vor afla când ajung la sfârșitul ei, dacă nu cumva mai înainte. Se spune că Deucalion și Pyra au creat oamenii aruncând pietre în urmă:

*Inde genus durum sumus, experiensque laborum,
Et documenta damus quâ simus origine nati.*

Sau, așa cum o versifică Roleigh în maniera lui sonoră:

„De asta suntem cu inima împietrită, îndurând dureri și griji,
Știind că trupurile noastre sunt din piatră.”

Aici s-a ajuns, printr-o supunere oarbă la un oracol fals, aruncând pietre peste cap și nevăzând unde cad.

Din cauza ignoranței și a greșelii, cei mai mulți oameni, chiar și în această țară comparativ liberă, sunt atât de ocupați cu pretensele griji și muncile inutile de grele ale vieții, încât roadele sale cele mai bune nu pot fi culese de ei. Degetele lor, din cauza trudei excesive, sunt prea neîndemnatice și tremură prea mult. De fapt, muncitorul nu are răgaz pentru o adevărată integritate de zi cu zi; el nu-și poate permite să întrețină cele mai omenești relații cu oamenii, căci munca lui nu ar mai fi apreciată pe piață. El nu are timp să fie altceva decât o mașină. Cum poate să-și amintească bine propria ignoranță – pe care creșterea sa o necesită – cel care trebuie să-și folosească atât de des cunoștințele? Ar trebui să-l hrănim și să-l îmbrăcăm uneori gratis și să-l încurajăm cu vorbele noastre înainte de a-l judeca. Cele mai delicate calități ale firii noastre, asemenea pufului de pe fructe, pot fi păstrate numai printr-o îngrijire foarte atentă. Cu toate

astea, nu ne comportăm față de noi înșine sau unul față de altul cu atâta gingășie.

Câțiva dintre voi – o știm cu toții – sunteți săraci, găsiți viața foarte grea, vă sufocați uneori, ca să spunem așa, căutându-vă suflul. Nu am nicio îndoială că unii dintre voi, cei care citiți această carte, nu puteți plăti, de fapt, pentru toate mesele pe care le-ați mâncat sau pentru hainele și pantofii care se uzează cu repeziciune, dacă nu s-au și stricat deja, și ați ajuns la această pagină irosind timp împrumutat sau furat, păgubindu-vă creditorii cu o oră. Este foarte evident ce vieți meschine și netrebnice duceți mulți dintre voi, căci privirea mi-a fost ascuțită de experiență; mereu pe muchie de cuțit, încercând să intrați în afaceri și încercând să ieșiți din datorii, o mlaștină foarte veche numită de latini *aes alienum*, alama altuia, fiindcă unele monede ale lor erau făcute din alamă; în continuare trăind și murind și fiind îngropați de această alamă a altuia; mereu promițând să plătiți, promițând să plătiți mâine și murind faliti astăzi; căutând să intrați în grațiile norocului, să obțineți clientelă prin orice mijloace, în afară de cele care duc la închisoare; mințind, lingușind, votând, chircindu-vă într-un ghem de politețe sau dilatându-vă într-o atmosferă de generozitate rară și vapoasă, ca să vă puteți convinge vecinul să vă permită a vă ocupa de pantofii, sau pălăria, sau haina, sau trăsura lui, sau să-i aduceți alimentele; îmbolnăvind-u-vă ca să puneți ceva deoparte pentru zile negre, ceva care să fie dosit într-un scrin vechi, într-un ciorap, sub tencuială sau, și mai sigur, într-o bancă din cărămidă; nu are importanță unde, nu contează cât de mult sau cât de puțin.

Mă întreb uneori cum de putem fi atât de... aproape că îmi vine să spun frivoli, încât să luăm parte la această formă grosolană, dar oarecum străină, de robie denumită Sclavia

Neagră; sunt atât de mulți stăpâni perspicace și subtili care înrobesc atât nordul cât și sudul. E greu să ai un supraveghetor din sud; e și mai greu să ai unul din nord; dar cel mai rău este când ești propriul tău stăpân de sclavi. Să mai vorbim de divinitatea din om! Priviți la căruțașul de pe drum, târându-se spre piață, zi și noapte; freamătă vreo divinitate în el? Cea mai înaltă datorie a sa e să-și hrănească și să-și adape caii! Ce înseamnă pentru el propriul destin în comparație cu interesele de transport? Nu mână el caii pentru *Boierul care face vâlvă*? Cât de divin, cât de nemuritor este el? Uitați-vă cum se umilește, cum se furișează, cuprins cât e ziua de lungă de o teamă nedefinită, nefiind nici nemuritor, nici divin, ci sclavul și prizonierul propriei păreri despre sine, al unui renume câștigat de faptele sale. Opinia publică este un tiran slab în comparație cu părerea noastră personală.

Părerea omului despre sine este cea care determină, sau mai degrabă indică, destinul lui. Autoemanciparea fan-teziei și imaginației, chiar în provinciile din Indiile de Vest – ce Wilberforce este acolo să producă așa ceva? Gândiți-vă, de asemenea, la femeile acestei țări, care țin perne de toaletă pentru ziua cea din urmă, ca să nu trădeze un interes redus față de soarta lor! Ca și cum ai putea să omori timpul fără să lezezi eternitatea.

Majoritatea oamenilor duc vieți de tăcută disperare. Ceea ce se numește resemnare e disperare confirmată. Din orașul disperat treci în satul disperat și trebuie să te consolezi cu vitejia nurcilor și a șobolanilor de apă. O disperare stereotipă dar inconștientă se ascunde chiar în ceea ce cunoaștem sub numele de jocuri sau amuzamente ale oamenilor. Nu este nicio joacă în ele, căci urmează muncii. Dar este o caracteristică a înțelepciunii să nu faci lucruri disperate.

Dacă ne gândim care este – ca să folosim cuvintele catehismului – țelul ultim al omului și care sunt necesitățile lui reale și mijloacele lui de trai, s-ar părea că oamenii au ales deliberat modul acesta de viață pentru că l-au preferat oricărui altuia. Totuși, ei cred cu sinceritate că nu le-a mai rămas nicio alternativă. Dar firile alerte și sănătoase își amintesc că soarele s-a înălțat. Nu-i nicioată prea târziu să renunțăm la prejudecăți. Niciun mod de a gândi sau acționa, oricât de vechi ar fi el, nu poate fi luat drept bun fără dovezi. Ceva la care răspunde toată lumea sau pe care astăzi îl ia în tăcere drept bun, mâine poate să devină fals, doar un fum al opiniei pe care mulți l-au luat drept nor ce urma să împrăstie ploaia binefăcătoare peste ogoarele lor. Ceea ce spun bătrânii că nu poți face, încerci și descoperi că poți. Faptele vechi rămân ale bătrânilor, cele noi ale tinerilor. Probabil că odinioară bătrânii nu știau destule ca să aducă combustibil proaspăt pentru a întreține focul; oamenii tineri așază puțin lemn uscat sub un vas și sunt învățați în jurul pământului cu viteza păsărilor, de-i lasă pe bătrâni, după cum vine vorba, cu gura căscată. Vârsta nu te îndreptățește mai mult decât tinerețea, nici măcar la fel de mult, pentru a fi sfătuitor, căci ea nu a profitat pe cât a pierdut. Se poate pune chiar la îndoială dacă cel mai înțelept om a învățat, trăind, ceva de valoare absolută. Practic, bătrânii nu au niciun fel de sfat mai important pe care să-l dea tinerilor; experiența lor a fost atât de fragmentară și viețile lor niște eșecuri nefericite, din motive personale, după cum probabil cred chiar ei; și s-ar putea să le mai fi rămas o oarecare doză de credință care falsifică acea experiență, în vreme ce ei rămân doar mai puțin tineri decât au fost. Am trăit vreo treizeci de ani pe această planetă și n-am auzit încă nicio primă silabă a unui sfat valabil sau măcar onest de la cei mai în vârstă decât mine. Nu mi-au spus nimic și probabil că nu-mi pot spune

nimic de folos. Aceasta este viața, o experiență în mare măsură neîncercată de mine, dar asta nu-mi dovedește că ei au încercat-o. Dacă am vreo trăire pe care o cred valabilă, sunt convins că Mentorii mei nu mi-au spus nimic despre ea.

Un țăran îmi spune: „Nu poți trăi numai cu legume, căci ele nu au nimic din care se fac oasele”; așa că el, cu religiozitate, își dedică o parte din zi aprovizionării sistemului său cu materia primă pentru oase; merge și vorbește în același timp, în spatele boilor săi care, cu oase făcute din vegetale, îl trag pe el cu plug cu tot, în ciuda tuturor obstacolelor. Anumite lucruri sunt cu adevărat necesități vitale, în unele cercuri – ale celor mai neajutorați și bolnavi – iar în altele sunt doar produse de lux, iar în unele, cu totul necunoscute.

Tot pământul vieții omenești le pare unora ca fiind străbătut de predecesorii lor, atât culmile cât și văile, și că s-au îngrijit de toate. După Evelyn, „înțeleptul Solomon a dat porunci chiar și pentru distanțele dintre copaci; iar pretorii romani au hotărât de câte ori ai voie să mergi pe pământul vecinului ca să aduni ghindele căzute pe el, fără a-i încălca drepturile de proprietate și ce dijmă i se cuvine aceluia vecin”. Hipocrat a lăsat indicații și asupra felului în care să ne tăiem unghiile; adică, la același nivel cu degetele, nici mai scurte, nici mai lungi. Fără îndoială, chiar oboseala și plictiseala care par a fi epuizat diversitatea și bucuriile vieții sunt de pe vremea lui Adam. Dar capacitățile omului nu au fost măsurate niciodată; și nici nu trebuie să judecăm ce poate face el pe baza antecedentelor, căci s-a încercat atât de puțin! Oricare au fost lipsurile tale până acum, „nu te mâhni, fiule, căci cine te va împovăra cu ce ai lăsat nefăcut”?

Ne-am putea pune la încercare viețile printr-o mie de teste simple; cum ar fi, de pildă, faptul că același soare care îmi coace mie fasolea luminează, totodată, și un sistem de

planete asemănătoare cu a noastră. Dacă m-aș fi gândit la asta, s-ar fi evitat niște greșeli. Asta nu era lumina în care le prășeam. Stelele sunt vârfulurile unor triumfuri sublime! Ce ființe îndepărtate și deosebite, în diverse lăcașuri ale universului, contemplă aceeași stea în același moment! Natura și viața umană sunt la fel de variate ca și constituțiile noastre multiple. Cine va spune ce perspectivă îi oferă altuia viața? Ar putea oare avea loc un miracol mai mare decât cel de a ne privi o secundă în ochi, unul pe altul? Ar trebui să trăim toate epocile omenirii într-o oră; da, în toate lumile acestor epoci. Istorie, Poezie, Mitologie! – Nu cunosc vreo citire a experienței altuia mai uimitoare și mai de încredere decât asta.

Cea mai mare parte din ceea ce vecinii mei numesc bine eu consider în sufletul meu rău, iar dacă e ceva de care mă pot căi, acest lucru s-ar putea să fie buna mea comportare. Ce diavol m-a stăpânit de m-am purtat atât de bine? Poți spune, bătrâne, cel mai înțelept lucru pe care îl știi – tu cel care ai trăit șaptezeci de ani, nu fără onoruri de vreun fel sau altul – însă eu aud o voce irezistibilă care mă invită să mă îndepărtez de acel lucru. O generație abandonează realizările alteia, ca pe niște corăbii naufragiate.

Cred că ne putem încrede liniștiți într-o afacere bună, mai mult decât o facem. Putem renunța exact la atâta grijă față de noi înșine pe cât acordăm cu onestitate altora. Natura e la fel de bine adaptată și pentru slăbiciunea, și pentru tăria noastră. Teama și tensiunea continuă a unora este aproape o formă incurabilă de boală. Suntem făcuți să exagerăm importanța muncii pe care o facem și totuși, cât de mult rămâne nefăcut! Sau, ce-ar fi dacă ne-am fi îmbolnăvit? Cât de vigilenți suntem! Hotărâți să nu trăim prin credință dacă o putem evita; stând toată ziua în stare de alertă, noaptea ne

spunem fără voie rugăciunile și ne lăsăm cuprinși de incertitudini. Așa de total și sincer suntem obligați să trăim, venerându-ne viața și negând posibilitatea de schimbare. Acesta este singurul mod, spunem noi; dar sunt la fel de multe moduri câte raze putem trasa din centrul cercului. Orice schimbare este un miracol demn de contemplat; dar e un miracol ce are loc în oricare moment. Confucius a spus: „A ști că știm ce știm și că nu știm ce nu știm, aceasta este adevărata cunoaștere.” Când un om va fi redus un aspect ce ține de imaginație la unul ce ține de înțelegere, prevăd că toți oamenii își vor stabili viețile, în cele din urmă, pe acest temei.

Să ne gândim un moment la ce constituie de fapt cea mai mare parte din necazurile și neliniștea la care mă refeream și cât de multă nevoie este să fim îngrijorați sau, cel puțin, prevăzători. Ar fi, oarecum, de preferat să trăiești o viață primitivă și de frontieră, chiar în mijlocul unei civilizații exterioare, numai ca să afli care sunt, în mare, necesitățile vieții și ce metode s-au adoptat pentru a le obține; sau chiar să răsfoiești vechile jurnale zilnice ale negustorilor ca să vezi ce cumpărau cel mai adesea oamenii, ce provizii își făceau, adică să vezi care erau cele mai de căpătâi alimente. Fiindcă îmbunătățirile de peste veacuri au avut o influență minoră asupra legilor esențiale ale existenței omului; schemele noastre nu se deosebesc, probabil, de cele ale strămoșilor noștri.

Prin cuvintele *necesitățile vieții* înțeleg orice, din ceea ce omul a obținut prin propriile eforturi, a fost de la începuturi sau a devenit prin folosire îndelungată atât de important pentru viața omenească încât niciunul sau puțini sunt cei care, din cauza sălbăticiei, a sărăciei sau filozofiei, încearcă vreodată să trăiască fără ele. Pentru multe ființe

există, în acest sens, numai o singură necesitate vitală, Hrana. Pentru bizonul preriei înseamnă câțiva metri de iarbă de mâncare și apă de băut; doar dacă nu caută adăpostul pădurii sau umbra muntelui. Niciun animal sălbatic nu are nevoie de mai mult decât Hrană și Adăpost. Necesitățile vieții pentru om pot fi, în acest climat, destul de precis distribuite în mai multe coloane: Hrană, Adăpost, Îmbrăcăminte și Combustibil; căci până ce nu ne asigurăm toate acestea nu suntem pregătiți să ne ocupăm de adevăratele probleme ale vieții, cu libertate și cu vreo perspectivă de succes. Omul a inventat nu numai casele, ci și îmbrăcămintea și a gătit alimentele; și probabil, prin descoperirea întâmplătoare a căldurii focului și prin folosirea lui în continuare, la început un lux, s-a dezvoltat necesitatea actuală de a sta lângă el. Observăm câini și pisici care dobândesc și ei această a doua natură. Prin Adăpost și Îmbrăcăminte adecvate ne păstrăm în mod legitim căldura interioară; dar din cauza unui exces al folosirii lor, sau a Combustibilului, adică din cauza unei călduri exterioare mai mari decât cea din interiorul nostru, nu se poate spune că a apărut gătitul propriu-zis? Darwin, naturalistul, spune despre locuitorii din Țara de Foc că, în timp ce oamenii lui, bine îmbrăcați și stând lângă foc, erau departe de a le fi prea cald, s-a observat că acești sălbatici goi, care se aflau la distanță, spre marea lui surprindere „șiroiau de transpirație, fiind supuși la o astfel de prăjeală”. Astfel, ni se spune că australianul merge fără jenă gol, în timp ce europeanul tremură în hainele sale. Este oare imposibil să combinăm rezistența acestor sălbatici cu intelectua-lismul omului civilizată? Potrivit lui Liebig, corpul omului este o sobă, iar hrana este combustibilul care menține combustia internă din plămâni. Pe vreme rece mâncăm mai mult, când e cald, mai puțin. Căldura animală este rezultatul unei combustii lente, iar boala și moartea au loc când ea

este prea rapidă; sau, din nevoie de combustibil ori din cauza vreunui defect de respirație, focul se stinge. Desigur, căldura vitală nu trebuie să se confunde cu focul; dar destul cu analogia. Se vede, prin urmare, din lista de mai sus, că expresia *viață animală* este aproape sinonimă cu expresia *căldură animală*; fiindcă în timp ce Hrana poate fi considerată drept Combustibilul care menține focul din noi – și Combustibilul servește numai la pregătirea acelei Hrane sau la mărirea căldurii corpurilor noastre prin adăugare, din afară – Adăpostul și Îmbrăcămintea servesc, de asemenea, numai la păstrarea *căldurii* generate și absorbite astfel.

Atunci, marea necesitate a corpurilor noastre este căldura, păstrarea căldurii vitale din noi. Ce silință ne dăm, în consecință, nu numai cu Hrana și Îmbrăcămintea și Adăpostul, ci și cu paturile noastre care sunt îmbrăcămintea de noapte, prădând cuiburile și piepturile păsărilor pentru a pregăti acest adăpost în adăpost, așa cum cârțița își are patul ei de iarbă și frunze la capătul vizuinii! Omul sărac este obișnuit să se plângă că aceasta e o lume rece; și răcelii, nu mai puțin fizice decât sociale, îi atribuim direct o mare parte din bolile noastre. Vara, în anumite climate, îi face posibilă omului un fel de viață elizeană. Combustibilul, cu excepția gătirii Hranei, îi este atunci inutil; soarele este focul lui și multe fructe sunt suficient coapte de razele lui; în timp ce Hrana este în general mai diversă și mai ușor de obținut, iar Îmbrăcămintea și Adăpostul sunt pe jumătate sau cu totul inutile. În zilele noastre și în această țară, după cum am descoperit din proprie experiență, câteva unelte, un cuțit, un topor, un hârleț, o roabă și altele, iar pentru cei studioși, o lampă, niște articole de papetărie și accesul la câteva cărți urmează necesităților și pot fi toate obținute la un preț derizoriu. Totuși, unii, fără înțelepciune, pleacă în celălalt capăt

al pământului, în regiuni barbare și nesănătoase, și se dedică zece sau douăzeci de ani comerțului, ca să poată trăi – adică să se păstreze suficient de calzi – și, în cele din urmă, mor în Noua Anglie. Cei putred de bogați nu se mențin numai la o căldură confortabilă, ci și la o arșiță nefirească; așa cum arătam mai sus ei sunt copti, desigur *à la mode*.

Luxul, în cea mai mare parte, și multe dintre așa-numitele plăceri ale vieții nu numai că nu sunt indispensabile, ci sunt adevărate piedici în calea elevării omenirii. În privința luxului și plăcerilor, cei mai înțelepți au dus totdeauna o viață mai simplă și mai plină de lipsuri decât cei saraci. Filozofii antici, chinezi, hinduși, persani și greci erau o clasă față de care nimeni nu era mai sărac în bogății exterioare și nimeni mai bogat în cele interioare. Nu știm multe despre ei. Este remarcabil faptul că *noi* știm și atât cât știm despre ei. Același lucru este adevărat despre reformatorii și binefăcătorii mai moderni ai soiului lor. Nimeni nu poate fi un observator imparțial sau înțelept al vieții omenești decât de pe poziția avantajoasă a ceea ce *noi* ar trebui să numim sărăcie voluntară. Fructul unei vieți de lux este luxul, fie el în agricultură, comerț, literatură sau artă. Avem în zilele noastre profesori de filozofie dar nu filozofi. Totuși, este admirabil să profesezi fiindcă odată era admirabil să trăiești. A fi filozof nu înseamnă doar a avea idei subtile sau nici măcar a fonda o școală, ci a iubi înțelepciunea în așa fel încât să duci, potrivit dispozițiilor ei, o viață de simplitate, independență, mărinimie și încredere. Înseamnă să rezolvi câteva din problemele vieții, nu doar teoretic, ci și practic. Succesul marilor învățați și gânditori este de obicei un succes de curtean, nu de rege sau de bărbat. Ei se adaptează ca să trăiască potrivit conformismului, așa cum au făcut și părinții lor, de fapt, și nu sunt în niciun sens progenitorii unui soi mai nobil de

oameni. Dar de ce degenerează oamenii mereu? Ce face ca familiile să se descompună? Ce fel de lux este acela care moleşte și distruge națiunile? Suntem siguri că nu este ceva din el și în propriile noastre vieți? Filozoful este înaintea timpului său chiar și în forma exterioară a vieții lui. El nu se hrănește, nu se adăpostește, îmbracă sau încălzește precum contemporanii săi. Cum poate fi cineva filozof fără a-și menține căldura vitală prin metode mai bune decât ceilalți oameni?

Când un om se încălzește în cele câteva feluri pe care le-am descris, ce mai vrea el după aceea? Desigur că nu mai multă căldură de același fel, adică hrană mai multă și mai bogată, case mai mari și mai frumoase, îmbrăcăminte mai bună și mai abundentă, focuri permanente mai multe și mai calde și așa mai departe. După ce obține acele lucruri care îi sunt necesare vieții, apare o alternativă deosebită de obținere a celor de prisos; și aceea este să se aventureze în viață, începându-și vacanța de după munca de jos. Se pare că solul e potrivit pentru sămânța care și-a trimis rădăcina în jos și poate acum să-și trimită lăstarul, cu aceeași încredere, în sus. De ce s-a înrădăcinat omul atât de bine în pământ, dacă nu ca să poată să se ridice în aceeași proporție către cerurile de deasupra? – căci plantele mai nobile sunt prețuite pentru fructele pe care le dau, în cele din urmă, în aer și lumină, departe de pământ și nu sunt tratate ca cele mai umile care, fie ele și bianuale, sunt cultivate numai până când își desăvârșesc rădăcina și vârful le este adesea tăiat în acest scop, încât mulți nici nu știu cum arată în perioada înfloririi.

Nu intenționez să prescriu reguli pentru cei puternici și curajoși, care își văd de treburile lor, fie în ceruri, fie în iad, și care construiesc probabil mai magnific și risipesc mai

mult decât cei mai bogați, fără să sărăcească vreodată, neștiind cum trăiesc aceștia – dacă, într-adevăr există astfel de oameni, așa cum s-a visat; nici pentru cei care își găsesc încurajarea și inspirația tocmai în starea prezentă a lucrurilor și o prețuiesc cu tandrețea și entuziasmul îndrăgostiților – și, într-o oarecare măsură, mă consider printre aceștia; eu nu mă adresez celor cu slujbe bune și care știu dacă ele sunt bune sau nu, ci în primul rând masei de oameni care sunt nemulțumiți și care se plâng în zadar de soarta lor grea și de timpurile în care trăiesc, când de fapt ei ar putea să le îmbunătățească. Sunt unii care se lamentează mai tare și sunt mai de neconsolat decât toți, pentru că, după cum singuri afirmă, își fac datoria. Mă gândesc, de asemenea, la cei aparent bogați, dar care reprezintă cea mai sărăcită clasă dintre toate, care și-au acumulat osânza, dar nu mai știu cum s-o folosească, sau cum să scape de ea, și și-au făurit astfel propriile cătușe de aur sau argint.

Dacă aș încerca să povestesc cum am dorit să-mi petrec viața în anii din urmă, asta ar surprinde, probabil, pe aceia dintre cititorii mei care sunt oarecum familiarizați cu evoluția ei; cu siguranță, îi va uimi pe cei care nu știu nimic despre ea. Am să menționez doar în treacăt câteva dintre proiectele pe care le-am prețuit.

Pe orice vreme, la orice oră din zi și din noapte, am fost nerăbdător să îmbunătățesc momentul și să-l și creștez pe răboj: să stau la întâlnirea a două eternități, trecutul și viitorul, care este exact momentul prezent; să calc pe acea linie. Îmi veți scuza câteva obscurități, căci sunt mai multe secrete în meseria mea decât în a multor altora și chiar dacă nu sunt păstrate în mod voluntar, sunt inseparabile de natura ei. Voi spune cu plăcere tot ce știu despre ea și nu voi scrie niciodată „Intrarea oprită” pe poarta mea.

Demult, am pierdut un ogar, un cal murg și o turturea și încă mai sunt pe urmele lor. Mulți sunt călătorii cărora le-am vorbit despre ele, descriindu-le itinerarul lor și la ce nume răspundeau. Am întâlnit vreo unul, doi, care auziseră ogarul și tropotul calului și chiar văzuseră turturica dispărând în spatele unui nor și păreau atât de nerăbdători să le recupereze, de parcă le-ar fi pierdut ei înșiși.

Să anticipăm, nu numai răsăritul soarelui și zorii, dar, dacă e posibil, Natura însăși! În câte dimineți, vara și iarna, înainte ca vreun vecin să-și fi început treaba, nu mi-o începeam eu? Fără îndoială, mulți dintre concetățenii mei, fermieri pornind în amurg către Boston sau tăietori de lemne mergând la lucru, m-au întâlnit întorcându-mă din această acțiune curajoasă. E adevărat că, practic, n-am asistat niciodată propriu-zis soarele în răsăritul său, dar, fără îndoială, era de cea mai mare importanță să fii prezent la acest moment.

Atâtea zile de toamnă, o da! și de iarnă, petrecute în afara orașului, încercând să aud ce aducea vântul, să aud și să disting cu claritate! Mi-am îngropat aproape tot capitalul în asta și mi-am pierdut suflul alergând după ele. Dacă s-ar fi referit la oricare dintre partidele politice, fiți siguri că ar fi apărut în gazetă odată cu primele știri. Supraveghind altădată de la un post de observație de pe o stâncă sau dintr-un copac, ca să telegrafiez orice sosire, sau așteptând seara pe vârfuri de deal ca să se însereze și să pot prinde ceva, deși niciodată nu prindeam prea mult și chiar asta se dizolva din nou, asemenea manei la soare.

Multă vreme am fost reporter la o revistă, de nu de prea mare circulație, al cărei redactor nu a găsit niciodată de cuviință să tipărească toate contribuțiile mele și, cum de obicei se întâmplă cu scriitorii, îmi rămânea numai munca

drept răsplată pentru strădaniile mele. Totuși, în acest caz, strădaniile erau propria lor răsplată.

Mulți ani m-am autonumit inspector al viforelor și al furtunilor, și mi-am făcut datoria cu credință; supravegheator, dacă nu al șoselelor, atunci al potecilor din codri și al scurtăturilor de peste ogoare, păstrându-le deschise și făcând poduri peste prăpăstii pentru a fi utilizabile în orice anotimp, în locurile unde călcâiul omului le dovedise utilitatea.

Am avut grijă de animalele sălbatice ale orașului, lucru ce-i dă unui păstor credincios destul de mult de furcă, sărind peste garduri; și am supravegheat ungherele și colțurile nefrecventate de fermieri; deși nu știam întotdeauna dacă Jonas sau Solomon munceau în acea zi pe vreun câmp; asta nu era treaba mea. Am udat afinul roșu, vișinul pitic și urzica, pinul roșu și frasinul negru, strugurii albi și violetele galbene, care altminteri ar fi putut să se veștejească pe vreme de secetă.

Pe scurt, am dus-o așa multă vreme și o spun fără să mă laud, văzându-mi de treabă cu credință, până când a început să devină din ce în ce mai evident faptul că nimeni din oraș nu mă va admite, de fapt, pe lista oficialităților, nici nu-mi va face o sinecură cu o indemnizație moderată. Conturile mele, pe care pot jura că le-am ținut cu conștiinciozitate, nu mi-au fost niciodată verificate, nici măcar acceptate și cu atât mai puțin plătite și încheiate. Cu toate acestea, nu am pus nimic la inimă...

Nu mult după aceea, un indian nomad s-a dus să vândă coșuri la casa unui binecunoscut avocat din vecinătate. „Vreți să cumpărați niște coșuri?” întrebă el. „Nu, nu vrem”, a fost răspunsul. „Ce!” bombăni indianul ieșind pe poartă, „vreți să ne lăsați să murim de foame?” Văzând că harnicii

săi vecini albi o duceau atât de bine – că avocatul avea numai de împletit argumente și prin nu știu ce miracol bunăstarea și situația au urmat fără întârziere, și-a zis în sinea lui: „am să mă apuc de treabă; am să împletesc coșuri; e un lucru pe care-l pot face”. Crezând că după ce face coșurile și-a terminat partea lui și că va urma cea a albului, să le cumpere. El nu descoperise că trebuie să facă în așa fel încât ceilalți să considere că merită să le cumpere, sau cel puțin să-i facă să creadă că așa este, sau să facă altceva care să merite a fi cumpărat. Și eu împletisem un fel de coș dintr-o țesătură delicată, dar nu merita cumpărat. Totuși, nu mai puțin în cazul meu, am crezut că merită să le împletesc, dar în loc să studiez cum să-i fac pe alții să creadă că merită să le cumpere, am preferat să studiez cum să evit necesitatea de a le vinde. Viața pe care oamenii o laudă și o cred încununată de succes este de un singur fel. De ce am exagera oare orice alt mod în defavoarea altora?

Văzând că nimeni dintre concetățeni nu părea dispus să-mi ofere un loc în curtea cu juri sau vreun vicariat sau orice alt mod de viață și că trebuie să mă descurc singur, mi-am întors fața mai mult ca oricând către păduri, unde eram mai bine cunoscut. M-am hotărât să mă apuc de treabă imediat, să nu mai aștept să adun capitalul necesar și să folosesc mijloacele sărăcăcioase pe care le aveam deja. Mergând la lacul Walden, scopul meu nu era să trăiesc ieftin, sau să trăiesc scump acolo, ci să închei o afacere simplă, cu cele mai puține obstacole; a fi împiedicat de la a realiza ceva din lipsă de bun simț, puțin spirit de inițiativă și talent în afaceri mi se părea nu atât trist, cât prostesc.

Mi-am dat totdeauna silința să dobândesc obișnuințele stricte de afaceri; ele sunt indispensabile oricărui om. Dacă faci comerț cu Imperiul Ceresc, atunci o casă de conturi pe

țărâm, undeva în vreun port din Salem, este de ajuns. Ai să exporti articole permise de țara ta, produse pur locale, multă gheață, lemn de pin și puțin granit, totdeauna în cargoboturi locale. Cele ce urmează se vor dovedi a fi întreprinderi bune; să supraveghezi personal toate detaliile; să fii pilot și căpitan, proprietar și subscriitor în același timp; să cumperi, să vinzi și să ții contabilitatea; să citești fiecare scrisoare primită și să scrii sau să citești fiecare scrisoare trimisă; să supraveghezi descărcarea importurilor zi și noapte; să fii în mai multe puncte de pe teren aproape în același timp; – deseori transportul cel mai bogat va fi descărcat în regiunea de coastă din New Jersey; – să fii propriul tău telegraf, cercetând neîncetat orizontul, trimițând semnale către toate vasele în trecere de-a lungul coastei; să menții o livrare constantă a mărfurilor pentru aprovizionarea unei piețe așa de îndepărtate și de exorbitante; să fii la curent cu situația piețelor, perspectivele de război și pace de peste tot și să anticipezi tendințele comerțului și civilizației, profitând de rezultatele tuturor expedițiilor de explorare, folosind noi itinerarii și toate inovațiile din navigație; – să studiezi hărți, să stabilești poziția recifelor, a noilor faruri și a balizelor, să corectezi neîncetat tabelele logaritmice, căci prin eroarea vreunei mașinării de calcul, un vas care trebuia să ajungă într-un chei primitor adesea se sfarmă de o stâncă – aveți exemplu soarta nepovestită a lui La Pérouse; – să ții pasul cu știința universală studiind viețile tuturor marilor descoperitori și navigatori, ale marilor aventurieri și neguțători, de la Hanno și fenicieni până în zilele noastre; în sfârșit, să-ți calculezi stocul din când în când, ca să vezi cum stai. Este o muncă ce pune la încercare facultățile unui om – probleme de pierderi și câștig, de dobândă, de greutatea recipientului și toleranță, de măsurători de tot felul, toate necesitând cunoștințe universale.

M-am gândit că Lacul Walden ar fi un loc bun pentru afaceri, nu numai din cauza căii ferate și a comerțului cu gheață; el oferă avantaje a căror divulgare s-ar putea să nu fie o politică bună; este un port bun și o fundație bună. Nu sunt mlaștini de umplut ca pe Neva, – deși trebuie să construiești peste tot pe piloți, bătuți de tine însuși. Se spune că o inundație, cu un vânt dinspre apus și gheață pe Neva ar putea șterge Petersburgul de pe fața pământului. Deoarece urma să se intre fără capital obișnuit în această afacere, s-ar putea să nu fie ușor de presupus de unde aveau să fie obținute mijloacele care sunt totuși necesare oricărei întreprinderi de acest fel. Cât despre Îmbrăcăminte, ca să ajungem odată la partea practică a problemei, suntem probabil mai adesea conduși de dragostea pentru nou și de luarea în considerare a părerilor celorlalți în obținerea ei, decât de ade-vărata ei utilitate. Să-și amintească cel care are de lucru că scopul îmbrăcămînții este în primul rând menținerea căldurii vitale și, în al doilea rând, în acest stadiu al societății, să acopere goliciunea. Acesta poate să judece câtă muncă necesară și importantă poate fi făcută fără a-și mări garderoba. Regii și reginele care poartă un costum numai o singură dată, deși făcut pentru majestățile lor de un croitor sau de o croitoreasă, nu pot cunoaște plăcerea de a purta un costum care-ți vine bine. Ei nu sunt nimic altceva decât manechine de lemn pentru atârnat haine curate. În fiecare zi, hainele noastre ni se asimilează tot mai mult, primind amprenta caracterului celui care le poartă, până când ezităm să le mai lepădam, fără întârzieri și instrumente medicale sau chiar fără o oarecare solemnitate, ca și când ar fi trupurile noastre. Niciun om nu a scăzut vreodată în ochii mei pentru că avea un petic pe haine; și totuși sunt sigur că, de obicei, e mai mare dorința de a avea haine elegante sau cel puțin curate și nepeticite decât de a avea o conștiință sănătoasă. Dar

chiar dacă ruptura nu este cârpită, probabil că cel mai rău viciu evident este risipa. Uneori îmi pun cunoștințele la încercare cu teste ca acesta: – cine ar putea să poarte un petic sau măcar două cusături pe genunchi? Cei mai mulți se comportă de parcă ar crede că li s-ar prăbuși toate perspectivele în viață dacă ar face așa ceva. Le-ar veni mai ușor să se târască prin oraș cu un picior rupt decât cu un pantalon rupt. Adesea, dacă picioarele unui gentleman suferă un accident, ele pot fi vindecate; dar dacă un accident similar se întâmplă cu pantalonii, nu se mai poate face nimic; căci el are în vedere nu ceea ce este cu adevărat respectabil, ci ceea ce este respectat. Cunoaștem doar câțiva oameni, dar foarte multe haine și pantaloni. Îmbracă o sperietoare în ultimul tău rând de haine și stai alături de ea să vezi câți nu vor saluta degrabă sperietoarea? Trecând mai deunăzi pe lângă un lan de porumb, aproape de o pălărie și o haină pe un băț, l-am recunoscut pe proprietarul fermei. Era doar puțin mai plouat decât atunci când îl văzusem ultima oară. Am auzit de un câine care lătra la toți străinii care se apropiau de gospodăria stăpânului cu hainele pe ei, dar care era ușor liniștit de un hoț dezbrăcat. Este o întrebare interesantă cât și-ar mai păstra oamenii poziția relativă dacă ar fi dezbrăcați de haine. Ai putea, într-un astfel de caz, să menționezi vreun grup de oameni civilizați care aparține celei mai respectabile clase? Când Madam Pfeiffer, în călătoriile ei pline de aventuri în jurul lumii, de la est la vest, a ajuns în Rusia asiatică, atât de aproape de casă, spune că a simțit nevoia să poarte alte haine, decât cele de călătorie, când s-a dus să întâlnească autoritățile, căci „era acum într-o țară civilizată, unde... oamenii sunt judecați după haine”. Chiar în orașele noastre democratice din Noua Anglie, posesia accidentală a averii și manifestarea ei în haine și caretă obțin pentru posesor un respect aproape universal. Dar cei care inspiră acest

respect, chiar și așa numeroși cum sunt, rămân atât de păgâni, încât ar trebui să li se trimită un misionar. Pe lângă acestea, hainele au introdus cusutul, o treabă pe care o poți numi nesfârșită; rochia unei femei, cel puțin, nu e nicicând isprăvită.

Cel care a găsit, în cele din urmă, ceva de făcut nu are nevoie de un costum nou în care să facă acel lucru; îi ajunge cel vechi, care a zăcut prăfuit în pod nu știu câtă vreme. Încălțăminte veche îi slujește unui erou mai mult decât i-a servit valetului său – dacă eroul are vreodată valet – picioarele desculțe sunt mai vechi decât încălțărilor și îi ajung. Numai cei care merg la serate și în Capitoliu trebuie să aibă haine noi, haine de schimbat la fel de des ca omul care se schimbă în ele. Dar dacă sacoul și pantalonii mei, pălăria și pantofii sunt potriviți ca să mă rog lui Dumnezeu în ele, vor fi suficiente, nu-i așa? Cine și-a văzut vreodată hainele vechi – jacheta veche, cu adevărat uzată, descompusă în elementele primitive – și a gândit că nu e un act de caritate să le dăruiești unui băiat sărac, și acesta la rândul lui să le dea probabil unuia și mai sărac sau să-i zicem, mai bogat, care se mulțumește cu mai puțin? Aș zice să vă feriți de demersurile care necesită haine noi, mai degrabă decât de un nou purtător de haine. Dacă nu este un om nou, cum pot hainele noi să i se potrivească? Dacă ai un demers înaintea ta, încearcă să-l faci în hainele vechi. Toți oamenii vor nu ceva *cu care să facă*, ci ceva *ce să facă*, sau, mai degrabă ceva *ce să fie*. Poate că nu ar trebui să ne procurăm niciodată un costum nou, oricât de jerpelit și murdar ar fi cel vechi, până când nu am organizat, nu am întreprins sau nu am început să lucrăm la ceva, în așa fel încât să ne simțim oameni noi în costumul vechi și că, păstrându-l, ar fi ca și cum ai ține vin nou în sticle vechi. Perioada noastră de năpârlire, ca și cea a

păsărilor, trebuie să fie o criză în viețile noastre. Cufundarul se retrage pe iazuri solitare să și-o petreacă. La fel și șarpele își aruncă pielea și omida haina de vierme, printr-un efort și o creștere internă; căci hainele sunt epiderma noastră cea mai la vedere și freământul de moarte. Altfel, ne vom trezi că ne prefacem și vom fi în cele din urmă refuzați de propria noastră opinie, ca și de cea a lumii.

Ne punem haină peste haină, de parcă ne-am înmulți, ca plantele adventive, prin adăugare la lipsă. Hainele noastre exterioare, adesea subțiri și ciudate, sunt epiderma sau pielea noastră falsă, care nu fac parte din viața noastră și pot fi îndepărtate ici și colo fără pagube fatale; hainele noastre mai groase, purtate tot timpul, sunt integumentul nostru celular sau cortexul; dar cămășile noastre ne sunt țesutul liberian sau adevărata scoarță care nu poate fi înlăturată fără a îngrădi și a distruge astfel omul. Cred că toate speciile poartă într-o perioadă sau alta ceva echivalent cu cămașa. Este de dorit ca omul să fie îmbrăcat atât de simplu încât să își poată pune mâinile pe el în întuneric și să trăiască așa de restrâns și de pregătit în toate privințele încât, dacă un dușman ar ocupa orașul, el să poată ieși pe poartă, asemenea bătrânului filozof, cu mâinile goale, fără neliniște. Din moment ce o haină groasă este, în cele mai multe privințe, la fel de bună ca trei subțiri, și îmbrăcămintea ieftină poate fi cumpărată la prețuri care să le convină clienților; din moment ce o haină groasă poate fi cumpărată cu cinci dolari și ține la fel de mulți ani, pantaloni groși cu doi dolari, ghete de piele de vită cu un dolar și jumătate perechea, o pălărie de vară cu un sfert de dolar și o căciulă cu șaiszeci și doi de cenți și jumătate, sau poate fi făcută, mai degrabă, acasă la un preț nominal, unde este cel atât de sărac, îmbrăcat astfel, *din propriul său câștig*, încât să nu se găsească înțelepți care să i se închine?

Când cer o haină de o anumită formă, croitoreasa mea îmi spune grav: „Nimeni nu mai face așa ceva acum” neaccentuând deloc pe „nimeni”, de parcă ar cita vreo autoritate la fel de impersonală ca Parcele, și întâmpin greutăți când vreau să-mi fac ce vreau, pur și simplu fiindcă ea nu poate crede că vorbesc serios și că sunt atât de necugetat. Când aud această propoziție oraculară, cad pentru un moment pe gânduri, accentuându-mi fiecare cuvânt în parte, ca să-i pot pătrunde sensul și ca să pot descoperi prin ce grad de rudenie „*Nimeni*” are legatură cu *mine* și ce autoritate pot avea alții într-o problemă care mă afectează atât de personal; și, în cele din urmă, mă simt înclinat să-i răspund la fel de misterios și tot fără niciun fel de accent pe „nimeni”. „E adevărat că nimeni nu le-a mai făcut așa în ultimul timp, dar acum se fac.” Ce rost mai are să mă măsoare dacă nu-mi măsoară caracterul, ci numai lățimea umerilor, de parcă aș fi un cuier de atârnat haina pe el? Noi nu venerăm Grațiile și nici Parcele, ci Moda. Ea toarce și țese și croiește cu autoritate deplină. Maimuța-Șef din Paris își pune o pălărie de voiaj, și toate maimuțele din America fac la fel. Uneori, caut cu disperare să fac ceva simplu și modest în lumea asta, cu ajutorul oamenilor. Mai întâi, ar trebui trecuți cu toții printr-o presă puternică, să se stoarcă ideile vechi din ei, așa ca să nu se mai scoale repede în picioare și să mai fie vreunul din grup cu câte vreo larvă în cap, ieșită dintr-un ou depus acolo de nu știu când, că nici focul nu distruge așa ceva și atunci ai fi muncit degeaba. Cu toate acestea, să nu uităm că niște grâu egiptean ne-a fost transmis de o mumie.

În general, nu cred că se poate susține că îmbrăcămintea a ajuns, aici sau în orice altă țară, la demnitatea unei arte. În prezent, oamenii improvizează ca să se îmbrace cu ce pot. Asemenea marinarilor naufragați, pun pe ei ce

găsesc pe plajă, iar puțin mai încolo, în spațiu sau timp, râde unul de mascarada celuilalt. Fiecare generație râde de moda veche, dar o urmează cu religiozitate pe cea nouă. Ne amuzăm privind costumul lui Henric al VIII-lea sau al reginei Elisabeta, ca și când ar fi aparținut regelui și reginei Insulelor Canibalilor. Orice costum dat jos de pe un om este lamentabil sau grotesc. Numai ochiul sever care privește din el sau viața sinceră care s-a petrecut în el opresc râsul și consacră costumul oricui. Dacă arlechinul este apucat de o criză de colită, și podoabele lui vor sluji aceleași stări de spirit. Când soldatul este lovit de o ghiulea, zdrențele i se potrivesc la fel de bine ca purpura.

Gustul copilăresc și sălbatic al bărbaților și femeilor pentru modele noi menține atât de multe scuturături și uitat prin caleidoscoape încât ei pot descoperi figura pe care o cere generația de astăzi. Fabricanții au învățat că acest gust este doar capricios. Din două modele care diferă numai prin câteva fire mai mult sau mai puțin de o anumită culoare, unul va fi vândut imediat, iar celălalt va zăcea pe rafturi, deși deseori se întâmplă ca după trecerea sezonului, acesta din urmă să ajungă cel mai la modă. Prin comparație, tatuarea nu este un obicei atât de nesuferit cum se zice. Nu este barbar numai fiindcă imprimarea este în adâncul pielii și nu se schimbă.

Nu pot crede că sistemul nostru de fabricație este cel mai bun mijloc prin care oamenii pot obține îmbrăcăminte. Condiția salariaților devine din ce în ce mai asemănătoare cu a celor din Anglia; și nici nu poate fi de mirare deoarece, după câte am văzut și observat eu, principalul obiectiv nu este ca lumea să fie îmbrăcată bine și cinstit, ci, fără îndoială, ca respectivele corporații să se îmbogățească. Pe termen lung, oamenii ating numai ținta pe care o urmăreau. Astfel,

cu toate că s-ar putea să greșească imediat, ar trebui să țin-tească spre un obiectiv mai înalt.

Cât despre Adăpost, nu voi nega că este acum o necesitate a vieții, deși există exemple de oameni care s-au lipsit de el multă vreme, și în țări mai reci decât asta. Samuel Laing spune că „laponul, cu haina sa de piele și cu un sac de piele pe care îl trage peste cap și umeri, doarme nopți la rând pe zapadă – într-un frig care i-ar lua viața oricărui om expus la acesta, în orice haină de lână.” El i-a văzut dormind astfel. Și totuși adaugă: „Ei nu sunt mai rezistenți decât alți oameni.” Dar, probabil, omul nu a trăit prea mult pe Pământ fără să descopere avantajele unei case, plăcerile domestice, o expresie care trebuie să fi însemnat la origine mai mult satisfacțiile date de casă, decât cele date de familie; deși ele vor fi fiind extrem de limitate și ocazionale în aceste climate în care casa este asociată, mai ales în mintea noastră, cu vremea de iarnă sau ploioasă, și unde două treimi din an rămâne utilă doar pentru umbră. Mai demult, în climatul nostru, pe timpul verii era doar adăpost pentru noapte. În scrierile indiene, o colibă era simbolul unui marș de o zi, iar un șir întreg încrustat sau pictat pe scoarța unui copac arăta de câte ori făcuseră tabără. Omul nu a fost făcut cu membrele atât de mari și atât de robust doar ca să caute să-și strânteze lumea și să închidă între pereți un spațiu pe măsura lui. La început era gol și în aer liber; dar, deși asta era destul de plăcut când era senin și cald, ziua, pe ploaie și iarna, ca să nu mai pomenim de soarele torid, l-ar fi omorât din fașă dacă nu s-ar fi grăbit să se învelească în Adăpostul unei case. Adam și Eva, după cum se spune, au avut un cort înaintea

altor haine. Omul a avut nevoie de o casă, un loc cald și confortabil înainte de căldura fizică, iar mai târziu de căldura sentimentelor.

Ne putem imagina o vreme când, la începuturile speciei umane, vreun muritor mai îndrăzneț s-a furișat în scobitura unei stânci pentru adăpost. Fiecare copil reîncepe într-o oarecare măsură omenirea și îi place să stea afară, chiar când e umed și rece. Se joacă de-a casa și de-a calul, din instinct. Cine nu-și amintește interesul cu care se uita când era tânăr la stâncile aplecate sau la intrarea într-o peșteră? Era dorința firească a acelei părți din cel mai primitiv străbun care mai supraviețuia în noi. De la grote am progresat la acoperișuri din frunze de palmier, din scoarță și crengi, din pânză țesută și întinsă, din iarbă și paie, din scânduri și șindrilă, din pietre și țigle. În cele din urmă, nu mai știm ce înseamnă a trăi în aer liber, și viețile noastre sunt domestice în mai multe feluri decât credem. De la sobă la ogor e mare distanță. Ar fi poate bine dacă ar trebui să ne petrecem mai multe zile și nopți fără niciun obstacol între noi și corpurile cerești, dacă poetul n-ar vorbi atât de mult de sub acoperiș sau dacă sfântul n-ar locui acolo prea mult. Păsările nu cântă în peșteri și nici porumbeii nu-și prețuiesc inocența în hulubărie.

Totuși, dacă cineva plănuiește să-și ridice o locuință, s-ar cuveni să-și exercite puțină perspicacitate de yankeu ca să nu se trezească până la urmă într-un atelier, un labirint fără firul călăuzitor, un muzeu, o casă a milei, o închisoare sau un splendid mausoleu în loc de casă. Gândiți-vă mai întâi cât de mic este un adăpost absolut necesar. Am văzut în acest oraș indieni din tribul Penobscot, trăind în corturi din pânză subțire de bumbac, când zăpada era înaltă de 30 de centimetri în jurul lor și mă gândeam că s-ar fi bucurat dacă

ar fi fost mai înaltă, ca să se apere de vânt. Mai demult, când modul de a-mi câștiga onest existența, păstrându-mi libertatea pentru a-mi urmări adevăratele scopuri, era o problemă care mă supăra chiar mai mult decât acum, căci din nefericire m-am cam înrăit, am văzut o ladă mare lângă calea ferată, lungă de doi metri și lată un metru, în care muncitorii își încuiau uneltele noaptea, iar lada aceea mi-a sugerat că orice om aflat la strâmtoare și-ar putea lua așa ceva cu un dolar și, făcând cu burghiul câteva găuri în ea, doar cât să lase aerul să pătrundă înăuntru, să intre în ea când plouă sau pe timpul nopții, să pună capacul și astfel să aibă libertate în dragoste, iar sufletul său să fie liber. Aceasta nu mi se părea cel mai rău lucru și în niciun caz o alternativă de disprețuit. Ai putea să stai oricât de târziu vrei și când te trezești, ai putea oricând părăsi țara fără a fi urmărit de vreun proprietar pentru chirie. Mulți sunt cei care n-ar fi murit înghețați într-o astfel de ladă, dar care sunt hărțuiți până la moarte pentru plata chiriei pe o ladă mai mare și mai luxoasă. Sunt departe de a glumi. Economia este un subiect care poate fi tratat cu ușurință, dar care nu poate fi epuizat chiar așa. O casă confortabilă pentru un popor aspru și rezistent, care trăia mai mult în aer liber, se făcea cândva pe aici aproape în întregime din materiale pe care le pune la dispoziție natura. Gookin, care a fost supraveghetor al indienilor supuși coloniei Massachusetts, scria în 1674: „Cea mai mare parte a caselor lor este acoperită foarte îngrijit, compact și călduros, cu scoarță de copaci, cojită de pe trunchiurile lor în perioadele când se ridică seva și puse în straturi mari sub presiunea unor lemne grele, cât sunt încă verzi. Cele mai sărace sunt acoperite cu rogojini pe care le fac dintr-un fel de pipirig și sunt la fel de compacte și călduroase, dar nu tot așa de bune ca celelalte... Am văzut unele de douăzeci sau treizeci de metri lungime pe zece lățime... Am locuit adesea

în colibele lor și le-am găsit la fel de călduroase ca cele mai bune case englezești.” Și apoi, adaugă că erau de obicei căptușite în interior cu rogojini brodate, bine lucrate și erau mobilate cu diverse lucruri. Indienii progresaseră atât de mult încât reglau efectul vântului cu o rogojină suspendată deasupra găurii din acoperiș și mișcată de o sfoară. O astfel de locuință era construită în primul rând într-o zi – două cel mult – și desfăcută și împachetată în câteva ore; și fiecare familie avea o casă, sau un apartament, într-una din ele.

În stadiul de sălbăticie, fiecare familie are un adăpost destul de bun și suficient pentru trebuințele mai modeste și mai simple; dar cred că vorbesc cu măsură când spun că, deși păsările cerului își au cuiburile lor, vulpile vizuinile lor și sălbaticii colibele lor, în societatea civilizată modernă nu mai mult de jumătate dintre familii au un adăpost. În marile orașe și metropole, unde predomină mai pregnant civilizația, numărul celor care au un adăpost este o mică fracțiune din întreg. Restul plătesc o taxă anuală pentru această îmbrăcăminte exterioară care le acoperă pe toate, devenită indispensabilă și vara și iarna, o taxă cu care s-ar cumpăra un sat întreg de colibe indiene, dar care acum îi ajută să fie săraci pe viață. Nu vreau să insist aici asupra dezavantajelor închirierii față de posesie, dar este evident că sălbaticul este proprietarul adăpostului său fiindcă este atât de ieftin, în timp ce omul civilizată și-l închiriază pentru că, de obicei, nu-și poate permite să-l dețină, iar pe termen lung nu-și mai poate permite nici să-l închirieze. Dar, răspunde cineva, plătindu-și chiria, omul civilizată sărac își asigură un cămin care este palat pe lângă cel al sălbaticului. O chirie anuală de la douăzeci și cinci până la o sută de dolari – acestea sunt chirile la țară – îi dă dreptul să beneficieze de îmbunătățirile aduse de secole; apartamente spațioase, tapet și

zugrăveală curate, cămin tip Rumford, tencuială, storuri venețiene, lavoar de aramă, broască de siguranță, o pivniță spațioasă și multe alte lucruri. Dar cum se întâmplă oare că cel care se spune că se bucură de toate aceste lucruri este de fapt un om civilizat *sărac*, în timp ce sălbaticul, care nu le are, e bogat ca sălbatic? Dacă se afirmă că civilizația înseamnă un adevărat progres al condiției omului – și cred că așa este, deși numai înțelepții își măresc avantajele – trebuie să se arate că ea produce locuințe mai bune fără a le face mai scumpe; și costul unui lucru este cantitatea de ceea ce aș numi eu viața necesară în schimbul lui, pe loc sau pe termen lung. O casă obișnuită în acest cartier costă, probabil, opt sute de dolari și, ca să adune suma asta, unui muncitor îi trebuie de la zece la cincisprezece ani de viață, chiar dacă nu este împovărat cu o familie, estimând valoarea pecuniară a muncii fiecăruia la un dolar pe zi, fiindcă dacă unii iau mai mult, alții primesc mai puțin – așa că el trebuie să-și petreacă mai mult de jumătate din viață până ce-și câștigă coliba *lui*. Dacă în loc de aceasta, presupunem că plătește chirie, asta este doar o alternativă îndoielnică de neajunsuri. Ar fi fost oare înțelept din partea sălbaticului să-și schimbe coliba pe un palat, în aceste condiții?

Se poate presupune că reduc aproape tot avantajul deținerii acestei proprietăți inutile, ca un fond păstrat pentru viitor, în ceea ce-l privește pe individ, în primul rând la acoperirea cheltuielilor funerare. Dar poate unui om nu i se cere să se îngroape singur. Totuși, aceasta indică o deosebire importantă dintre omul civilizat și cel sălbatic; și fără îndoială că se fac proiecte, în ceea ce ne privește, spre binele nostru, transformând viața poporului civilizat într-o *instituție* în care viața individului este absorbită în mare măsură, cu scopul păstrării și perfecționării vieții speciei. Dar vreau

să arăt cu ce sacrificii se obține acest avantaj în prezent și să sugerez că am putea trăi în așa fel încât să ne asigurăm toate avantajele fără a suporta niciun dezavantaj. La ce vă referiți când spuneți că pe săraci totdeauna îi aveți cu voi, sau că părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții?

„Precum este adevărat că Eu sunt viu, zice Domnul Dumnezeu, tot așa este de adevărat că pe viitor nu se va mai gări pilda aceasta lui Israel.”

„Că iată, toate sufletele sunt ale Mele, cum este al Meu sufletul tatălui, tot așa și sufletul fiului; sufletul care a greșit va muri.”

Când mă gândesc la vecinii mei, țărani din Concord, care o duc cel puțin la fel de bine ca și celelalte clase, descopăr că, în cea mai mare parte, ei au trudit douăzeci, treizeci sau patruzeci de ani ca să devină adevărații proprietari ai fermelor lor, pe care le-au moștenit mai toți cu datorii sau le-au cumpărat cu bani de împrumut – și putem considera o treime din această muncă drept prețul caselor lor –, dar în general ei nu le-au plătit încă. E adevărat, datoriile depășesc uneori valoarea fermei, așa încât ferma însăși devine o mare datorie și totuși se găsește cineva care s-o moștenească, fiind obișnuit cu ea, zice el. Adresându-mă asesorilor, aflu cu surprindere că aceștia nu pot enumera pe loc o duzină de oameni din oraș care își posedă fermele achitate și fără datorii. Dacă vrei să cunoști istoria acestor gospodării, te adresezi la banca unde sunt ipotecate. Cei care și-au plătit cu adevărat ferma muncind pentru ea sunt atât de puțini încât orice vecin ți-i poate arăta cu degetul. Mă îndoiesc că sunt trei asemenea oameni în Concord. Ceea ce s-a spus despre negustori, că o foarte mare parte, chiar nouăzeci și șapte dintr-o sută, sunt sortiți eșecului, este la fel de adevărat

pentru țărani. Cât privește negustorii, totuși, unul dintre ei spune, pe bună dreptate, că o mare parte din eșecurile lor nu sunt adevărate falimente pecuniare, ci, pur și simplu, eșecuri în îndeplinirea angajamentelor, fiindcă este incomod; adică cel care se prăbușește este caracterul moral. Dar asta pune lucrurile într-o lumină infinit mai proastă și sugerează, pe lângă toate, că probabil nici ceilalți trei nu reușesc să-și salveze sufletul și sunt poate faliți într-un sens mai rău decât cei care eșuează onest. Falimentul și repudierea sunt trambulinele de pe care mare parte din civilizația noastră își arcuiește și rotește tumbela, dar sălbaticul stă pe scândura neelastică a foametei. Totuși, târgul de vite din Middlesex are loc aici an de an, cu *éclat**, de parcă toate încheieturile mașinării agricole ar fi în ordine.

Țăranul se străduiește să rezolve problema traiului după o formulă mai complicată decât problema însăși. Ca să facă rost de bani, el face comerț cu cirezi de vite. Cu o pricepere desăvârșită, el și-a întins capcana ca să prindă confort și independență, iar apoi, întorcându-se, și-a prins piciorul în ea. Din această cauză este sărac; și dintr-un motiv similar suntem cu toții săraci față de o mie de avantaje sălbatice, deși trăim înconjurați de lux. Cum cântă Chapman...

„A oamenilor falsă orânduire –
– pentru lumeasca măreție,
Dizolvă-n aer cereasca bunăstare.”

Și după ce țăranul și-a obținut casa, s-ar putea să nu fie mai bogat ci mai sărac cu ea, și casa să fie cea care l-a dobândit pe el. Așa cum o înțeleg eu, obiecția ridicată de Momus față de casa pe care a făcut-o Minerva, că „nu a făcut-o

* „Strălucire”, „fast”, în fr. în orig. (n. red.)

mișcătoare, astfel încât să poată fi evitată o vecinătate proastă”, era valabilă și mai poate fi ridicată, căci casele noastre sunt o proprietate așa de împovărătoare, încât adesea suntem închiși, și nu adăpostiți, în ele; iar vecinătatea nesuferită care trebuie evitată e numai eul nostru ticălos. Cunosk una sau două familii, cel puțin în acest oraș, care, de aproape o generație, tot vor să-și vândă casele de la periferie și să se mute în sat, dar nu au reușit și numai moartea le va elibera.

Să presupunem că *majoritatea* poate, în cele din urmă, fie să posede, fie să închirieze o casă modernă, cu toate avantajele ei. Dar în timp ce civilizația ne-a îmbunătățit casele, ea nu i-a îmbunătățit în mod corespunzător și pe oamenii care locuiesc în ele. Ea a creat palate, dar nu i-a fost la fel de ușor să dea naștere nobililor și regilor. *Și dacă scopurile omului civilizat nu sunt mai de preț decât cele ale sălbaticului, dacă el este ocupat cea mai mare parte a vieții doar procurându-și necesarul și bunăstarea suficientă, de ce ar avea o locuință mai bună decât acesta?*

Dar cum se descurcă minoritatea săracă? Se va descoperi probabil că, exact în proporția în care unii au fost așezați, potrivit condițiilor exterioare, deasupra sălbaticilor, alții au fost degradați sub ei. Luxul unei clase este contrabalansat de sărăcia alteia. De o parte se află palatul, de cealaltă, azilul de săraci și „tăcuții nevoiași”. Miriadele care au clădit piramidele ce urmau să fie morminte ale faraonilor s-au hrănit cu usturoi și poate nici măcar nu au fost înmormântați ei înșiși cum se cuvine. Zidarul care finisează cornișa palatului se întoarce, noaptea, probabil la o colibă mai rea decât a sălbaticului. E o greșeală să presupui că, într-o țară în care există mărturii evidente ale civilizației, condiția unei mari părți a locuitorilor nu poate fi la fel de nenorocită

ca a sălbaticilor. Mă refer la săracii nenorociți, nu la bogații nenorociți. Ca să știu acest lucru nu trebuie să privesc mai departe de barăcile care însoțesc peste tot căile ferate – ultima îmbunătățire a civilizației – în care văd, în plimbările mele zilnice, ființe umane trăind în cocini, toată iarna cu ușa deschisă ca să intre lumina, fără niciun braț de lemne la vedere sau adesea nici măcar imaginabil, iar siluetele tinerilor și bătrânilor sunt permanent contractate din cauza îndelungatului obicei de a se chirca de frig și mizerie, dezvoltarea membrelor și a facultăților lor fiind împiedicată. Este fără îndoială onest să te uiți la acea clasă prin a cărei muncă se realizează lucrările ce disting această generație. La fel este, într-o măsură mai mare sau mai mică, situația lucrătorilor de orice categorie din Anglia, marele atelier al lumii. Sau v-aș putea vorbi despre Irlanda, marcată ca unul din punctele albe sau luminate de pe hartă. Comparați condiția fizică a irlandezilor cu cea a indienilor nord-americani sau a insularilor din Marea Sudului sau a oricărei alte rase sălbatice, până să fie degradată de contactul cu omul civilizat. Totuși, nu mă îndoiesc că diriguitorii aceluia popor sunt la fel de înțelepți ca media conducătorilor civilizați. Condiția lor dovedește numai ce murdărie poate fi compatibilă cu civilizația. Aproape că nici nu mai e nevoie să mă refer acum la muncitorii din statele noastre sudice, care produc exporturile de bază ale acestei țări și sunt ei înșiși producția de bază a Sudului. Dar să mă limitez la cei despre care se spune că sunt de condiții *modeste*.

Cei mai mulți oameni par să nu se fi gândit niciodată la ce este aceea o casă, și sunt în realitate, deși fără a fi nevoie, săraci toată viața lor deoarece cred că trebuie să aibă și ei una ca vecinii lor. De parcă cineva ar trebui să poarte orice fel de haină pe care i-o poate face croitorul său, lăsându-și

treptat pălăria din frunza de palmier sau căciula din piele de marmotă, să se plângă de timpurile grele fiindcă nu poate să-și cumpere o coroană! Se poate inventa o casă mai convenabilă și mai luxoasă decât cea pe care o avem, pe care totuși nimeni nu va admite că omul o poate plăti. Trebuie să studiem totdeauna cum să obținem mai mult și mai multe și să nu ne mulțumim uneori și cu mai puțin? Trebuie oare cetățeanul respectabil să propovăduiască cu gravitate, prin precepte și exemplu, necesitatea ca tânărul să-și asigure un anumit număr de galoși de prisos și umbrele și camere de oaspeți pustii pentru oaspeți pustiiți, înainte de a muri? De ce n-ar fi mobila noastră la fel de simplă ca a arabului sau a indianului? Când mă gândesc la binefăcătorii omenirii, pe care i-am ridicat în slăvi ca mesageri ai cerurilor, purtători ai harurilor divine către oameni, nu văd în mintea mea nicio suită la călcăiele lor, nicio încărcătură de mobilă la modă. Sau, ce-ar fi dacă aş admite – nu ar fi o recunoaștere singulară? – că mobila noastră ar trebui să fie mai complexă decât a arabului, în măsura în care îi suntem superiori moral și intelectual! În prezent casele noastre sunt răvășite și pângărite de ea, iar o bună gospodină ar arunca cea mai mare parte la groapa de gunoi, fără să-și lase treaba de dimineață nefăcută. Treaba de dimineață! Pe îmbujorările Aurorei și muzica lui Memnon, care ar trebui să fie *treaba de dimineață* a omului pe lumea asta? Aveam trei bucăți de piatră de var pe masă, dar m-am îngrozit descoperind că trebuie șterse zilnic de praf, în vreme ce mobila minții mele era toată nelustruită încă, și le-am aruncat cu dezgust pe fereastră. Cum aş putea avea atunci o casă mobilată? Mai degrabă stau în aer liber, că praful nu se adună pe iarbă decât acolo unde omul a desfundat pământul.

Luxoșii și risipitorii sunt cei care fixează moda, urmată atât de conștiincios de turmă. Călătorul care se oprește la casele așa-zis cele mai bune descoperă curând acest lucru, căci gazdele îl bănuiesc a fi vreun Sardanapalus și, dacă s-ar mărgini la miloasele lor gingășii, ar fi curând emasculat. Cred că în vagoanele trenurilor suntem tentați să cheltuim mai mult pe lux decât pe siguranță și confort și, fără a realiza nici una nici alta, acestea amenință să devină nu mai bune decât un salon modern cu divanele, canapelele și stuurile lor și cu o sută de alte obiecte orientale pe care le luăm cu noi în vest, inventate pentru femeile din harem și băștinașii efeminați ai Imperiului Ceresc și ale căror nume lui Jonathan i-ar fi rușine să le știe. Prefer să stau pe un bostan și să știu că-i în întregime al meu decât să mă înghesui pe o pernă de catifea. Prefer să călătoresc pe pământ într-un car cu boi cu circulație liberă decât să mă duc în rai într-un vagon luxos al unui tren de excursii și să respir *malarie* tot drumul.

Tocmai simplitatea și goliciunea vieții omului în erele primitive implică cel puțin acest avantaj, că l-au lăsat rătăcitor în natură. După ce se refăcea cu mâncare și somn, își contempla din nou călătoria. Locuia, ca să spunem așa, într-un cort în această lume și fie străbătea văile, fie traversa câmpiile și escalada vârfurile de munți. Dar, vai, oamenii au devenit uneltele uneltelor lor. Omul care culegea independent fructele când îi era foame a devenit țăran, și cel care se adăpostea sub copac a devenit gospodar. Astăzi nu ne mai stabilim tabăra pentru o noapte, ci ne-am lipit de pământ și am uitat cerul. Am adoptat creștinismul numai ca pe o metodă îmbunătățită de *agricultură*. Ne-am construit pentru această lume o vilă a familiei și pentru cealaltă un cavou al familiei. Cele mai bune opere de artă sunt expresia luptei

omului pentru a se elibera din această condiție, dar efectul artei noastre face doar ca această stare inferioară să fie confortabilă și starea superioară să fie uitată. În realitate nu este loc în acest sat pentru o operă de arte *frumoase*, dacă ne-a fost transmisă vreuna, care să reziste, căci viețile noastre, casele și străzile noastre nu-i asigură un piedestal potrivit. Nu este niciun cui de care să atârni un tablou, niciun suport care să primească bustul unui erou sau al unui sfânt. Când mă gândesc la felul în care casele noastre sunt construite și plătite sau neplătite și cum este administrată și menținută economia lor, mă mir că dușumeaua nu cedează sub musafir când acesta admiră bibelourile de pe cămin, ca să-l lase să cadă în pivniță, pe o fundație solidă și cum se cuvine, deși de pământ. Nu pot decât să observ că această așa-numită viață bogată și rafinată este ceva spre care lumea sare, dar nu pot să savurez artele *frumoase* care o împodobesc, atenția fiindu-mi în întregime ocupată de salt, căci îmi amintesc că cel mai mare salt, adevărat și omologat, realizat numai cu mușchii omenești este cel al unor arabi nomazi, despre care se spune că au depășit șapte metri pe teren neted. Fără vreun sprijin artificial, omul va reveni cu siguranță pe pământ, dincolo de această distanță. Prima întrebare pe care sunt tentat s-o pun deținătorului unei asemenea necuviințe este: cine te susține? Ești unul dintre cei nouăzeci și șapte care eșuează, sau dintre cei trei care reușesc? Răspunde-mi la aceste întrebări și s-ar putea ca după aceea să mă uit la fleacurile tale și să le găsesc decorative. Căruța înaintea cailor nu este nici frumoasă, nici folositoare. Înainte de a ne împodobi casele cu obiecte frumoase ar trebui să ne dezgolim pereții și viețile și să punem ca fundație o frumoasă gospodărie și un trai frumos; acum, gustul pentru frumos este cel mai bine cultivat afară, unde nu avem nici casă, nici gospodină.

Bătrânul căpitan Johnson, în a sa *Wonder-Working Providence (Providență făcătoare de minuni)*, vorbind despre primii întemeietori ai acestui oraș, cu care era contemporan, ne spune că „se ascund în pământ ca prim adăpost, sub vreun deal, și, aruncând țărâna deasupra, pe lemne, ei ard pământul cu un foc cu fum în partea cea mai înaltă”. Nu „și-au asigurat case”, spune el, „până ce pământul, din binecuvântarea Domnului, nu le-a dat pâine ca să-i hrănească” și recolta primului an a fost atât de slabă „încât au trebuit să-și taie pâinea foarte subțire pentru o perioadă lungă de timp”. Secretarul provinciei Noua Olandă, scriind în olandeză, în 1650, ca să-i informeze pe cei care voiau să ia pământ acolo, afirmă mai exact că „cei din Noua Olandă și mai ales din Noua Anglie, care nu au posibilități să-și construiască o casă de țară cum doresc chiar de la început, sapă o groapă pătrată în pământ, ca o pivniță, adâncă de un metru și jumătate-doi metri, lungă și lată cât au nevoie, căpțușesc pământul în interior cu lemne de-a lungul peretelui și învelesc lemnul cu scoarță de copaci sau cu altceva, ca să oprească surparea pământului; podesc această pivniță cu scânduri, îl lambrișează deasupra, ridică un acoperiș din căpriori pe care îi acoperă cu scoarță sau iarbă verde, așa încât pot să trăiască la căldură și într-un loc uscat în aceste case, cu întreaga lor familie, timp de doi, trei și patru ani, înțelegându-se că în aceste pivnițe s-au făcut despărțituri potrivit mărimii familiei. Bogătașii și conducătorii Noii Anglii, la începuturile coloniilor, și-au ridicat primele lor locuințe în acest fel din două motive: mai întâi, ca să nu piardă timpul construindu-le și să nu le lipsească hrana în anul următor; în al doilea rând, ca să nu-i descurajeze pe lucrătorii săraci pe care îi aduseseră în număr mare din patria lor. În curs de trei sau patru ani, când pământul s-a adaptat la agricultură, și-au construit case frumoase, cheltuind pe ele mai multe mii”.

În această cale pe care au urmat-o strămoșii noștri era cel puțin o urmă de prudență, de parcă principiul lor a fost de a-și satisface întâi necesitățile mai stringente. Dar sunt aceste necesități satisfăcute acum? Când mă gândesc să-mi cumpăr o locuință luxoasă, încep să șovăi, căci, ca să spunem așa, țara nu este încă adaptată culturii *umane* și mai suntem încă obligați să ne tăiem pâinea *spirituală* mult mai subțire decât și-o tăiau străbunii pe cea de grâu. Nu că toate ornamentele arhitecturale ar trebui neglijate, chiar în perioadele cele mai grele; dar casele să ne fie mai întâi împodobite cu frumusețe, acolo unde vin în contact cu viețile noastre, asemenea lăcașului stridiei, și nu îngreunate de ea. Dar, vai, am fost în câteva dintre ele și știu cu ce sunt împodobite.

Deși nu am ajuns atât de rău încât să putem trăi în peșteri sau colibe sau să purtăm piei, în zilele noastre este mai bine, fără îndoială, să acceptăm avantajele, chiar cumpărate foarte scump, pe care le oferă invențiile și industria omeniirii. Într-un mediu ca acesta, scândurile și șindriila, varul și cărămizile sunt mai ieftine și mai ușor de obținut decât peșterile adecvate, bușteni întregi, scoarță în cantități suficiente sau chiar teracotă și pietre netede. Vorbesc cu bună știință despre acest subiect, căci am luat contact cu el atât teoretic, cât și practic. Cu puțin mai multă înțelepciune, am putea folosi aceste materiale în așa fel încât să devenim mai bogați decât sunt acum cei mai bogați și să facem din civilizația noastră o binecuvântare. Omul civilizată este un sălbatic mai experimentat și mai înțelept. Dar să ne grăbim către propriul meu experiment.

Spre sfârșitul lui martie 1845, am împrumutat un topor și m-am dus în pădure lângă Lacul Walden, foarte aproape de locul unde intenționez să-mi construiesc casa, și am început să tai niște pini albi țepoși, înalți, încă tineri, pentru

lemn. Este greu să începi ceva fără să împrumuți, dar asta este probabil calea cea mai generoasă, permițând astfel semenilor tăi să se intereseze de ceea ce întreprinzi. Proprietarul toporului, când îi dădu drumul din mână, îmi spuse că-i era mai scump decât ochii din cap; dar i l-am dat înapoi mai ascuțit decât îl luasem. Acolo unde lucram era o coastă frumoasă de deal, acoperită cu păduri de pin, prin care mă uitam către lac și spre un mic câmp deschis, între păduri, unde răsăreau pini și hicori. Gheața de pe lac nu era încă topită, deși erau unele spărturi și era în întregime de culoare închisă și saturată cu apă. Au fost câteva viscole mici în zilele cât am lucrat acolo, dar în cea mai mare parte, când ieșeam spre calea ferată, în drum spre casă, nisipul galben de pe ea se întindea în depărtare, strălucind în aerul încețoșat, iar șinele scliceau sub soarele primăverii și auzeam ciocârliă și tiranul* și alte păsări venite deja să înceapă un nou an cu noi. Erau zile plăcute de primăvară, în care iarna nemulțumirii oamenilor se dezgheța asemenea pământului, iar viața care zăcuse adormită începea să se dezmoștească. Într-o zi, când îmi ieșise toporul din coadă și am tăiat un hicorni verde ca să fac o pană pe care am bătut-o cu o piatră și am băgat toporul într-o copcă din lac ca să se umfle, am văzut un șarpe dungat înotând prin apă și întinzându-se pe fund, fără să pară deloc deranjat și rămânând acolo cât am stat și eu – cam la vreun sfert de oră; asta poate fiindcă nu-și revenise încă din toropeală. Mi s-a părut că dintr-un motiv similar rămân și oamenii în starea primitivă și josnică pe care o au; dar dacă ar simți influența primăverii primăverilor ațâțându-i, în virtutea necesității s-ar ridica la o viață mai înaltă și mai eterică. Înainte, în dimineți geroase, mai văzusem șerpilor pe cărare cu părți din corpul lor încă amor-

*Pasăre mică, insectivoră și cântătoare, din America (n .red.)

țițe și inflexibile, așteptând soarele să-i dezghețe. La întâi aprilie a plouat și s-a topit gheața și în prima parte a zilei, pe o ceață foarte deasă, am auzit o găscă rătăcită, orbecăind deasupra lacului și orăcăind de parcă s-ar fi rătăcit, asemenea duhului ceții.

Și astfel am continuat, pentru câte zile, să tot tai și să despic lemne și am făcut furci și căpriori, toate astea numai cu toporul, neavând prea multe gânduri comunicabile sau savante și cântând de unul singur:

„Se zice că se știu multe;
Dar au prins aripi, ia uite:
Științe și arte
Și mii de-aparate;
Dar tot ce se știe
E vântul ce-adie.”

Am cioplit lemnele principale de 15 cm², cele mai multe furci numai pe două părți, iar căpriorii și dușumeaua numai pe o parte, lăsându-le pe celelalte necojite, așa că erau la fel de drepte și mai rezistente decât cele cioplite. Am decupat sau am îmbinat cu grijă ciaturile fiecărui lemn, căci mai împrumutasem deja niște scule. Pe timpul zilei nu stăteam în pădure foarte mult, dar îmi luam de obicei cu mine prânzul compus din pâine cu unt și citeam la amiază ziarul în care le înveleam, stând printre crengile verzi de pin pe care le tăiasem și care împrumutau pâinii ceva din aroma lor, căci mâinile îmi erau acoperite cu un strat gros de rășină. Înainte de a termina eram mai mult prieten decât dușman al pinilor, deși doborâsem câțiva dintre ei, căci mă obișnuisem mai bine cu dâșii. Câteodată, vreun cutreierător al pădurilor era atras de loviturile de topor și discutam cu plăcere în mijlocul surcelelor pe care le făcusem.

Către mijlocul lui aprilie – fiindcă nu mă grăbeam, ci lucram foarte migălos – casa mea era proiectată și gata de ridicat. Cumpărasem deja, pentru scânduri, baraca lui James Collins, un irlandez care lucra la calea ferată spre Fitchburg. Baraca lui James Collins era considerată deosebit de bună. Când m-am dus s-o văd, el nu era acasă. Am înconjurat-o pe afară, la început neobservat dinăuntru, căci geamurile erau foarte înalte și mult în interior. Era de dimensiuni mici, cu un acoperiș ascuțit și cu nimic altceva de văzut la ea, gunoiul ridicându-se la un metru și jumătate de jur împrejur, de parcă era un morman de compost. Acoperișul era partea cea mai solidă, deși fusese încovoiat destul de mult și slăbit de căldura soarelui. Nu avea prag, ci numai o trecere permanentă pe sub ușă, pentru găini. Doamna C. ieși în ușă și mă chemă s-o văd pe dinăuntru. Găinile intrară la apropierea mea. Era întuneric și dușumeaua era alcătuită, în cea mai mare parte, dintr-un pământ rece, umed, lipicios, cu câte o scândură ici și una colo, care nu se puteau îndepărta. Aprinse o lampă ca să-mi arate interiorul acoperișului și al pereților și că dușumeaua se prelungea și sub pat, prevenindu-mă să nu cad în pivniță, un soi de groapă de gunoi, adâncă de jumătate de metru. După spusele ei, erau scânduri bune deasupra, scânduri bune de jur împrejur și o fereastră bună – făcută la început din două pătrate întregi – și doar pisica mai trecuse pe acolo în ultima vreme. Mai erau o sobă, un pat, un loc de stat jos, un copil în casa în care se născuse, o umbrelă de mătase, o oglindă cu margini suflăte și o râșniță nouă de cafea, brevetată, atârnată într-un ciot de stejar, și cam atât. Târgul s-a încheiat imediat, căci între timp se întorsese și James. Eu trebuia să-i plătesc patru dolari și douăzeci și cinci de cenți în seara asta și el să mi-o elibereze la ora cinci, a doua zi dimineață, fără s-o vândă nimănui între timp; eu intram în posesiunea ei la șase. Ar fi bine, spunea

el, să fiu acolo devreme și să anticipez vreo pretenție neclarificată, deși cu totul neîndreptățită, din pricina rentei funciare și a combustibilului. Asta era, mă asigură el, singura încurcătură. La șase m-am întâlnit cu el și cu familia lui pe drum. Tot ce aveau era o legătură mare – pat, râșniță de cafea, oglindă, găini – totul în afară de pisica fugită în pădure și devenită pisică sălbatică dar care, după cum am auzit mai târziu, a călcat într-o capcană pentru marmote și a ajuns, în cele din urmă, să fie o pisică moartă.

În aceeași dimineață, am desfăcut locuința aceasta, scoțându-i cuiele și am adus-o lângă lac, cu încărcături mici de căruță, unde am întins scândurile pe iarbă ca să se decoloreze și să se dezdoaie la soare. Un sturz matinal îmi trimise câteva triluri când treceam pe cărarea din pădure. Am fost informat în mod trădător, de un tânăr pe nume Patrick, că vecinul Seeley, un irlandez, în intervalul dintre transporturi, transfera cuiele care mai mergeau, încă drepte și rezistente, scoabele și piroanele, în buzunarul său; iar apoi rămase, după ce m-am întors, să-și petreacă ziua, și se uita nevinovat, fără griji, cu gânduri de primăvară, la toată devastarea asta, fiind, după cum zicea el, în lipsă de muncă. Era acolo ca să reprezinte spectatorii și să facă acest eveniment – aparent nesemnificativ – echivalent cu mutarea zeițărilor Troiei.

Mi-am săpat pivnița într-o coastă de deal, cu fața spre sud, unde o marmotă își scurmase mai înainte vizuina, printre rădăcini de sumac și mure, până la cele mai puține urme de vegetație, un metru optzeci pe un metru optzeci și doi metri adâncime, ajungând la un nisip fin, în care cartofii nu puteau îngheța în nicio iarnă. Laturile au fost lăsate înclinate, nepietruite, căci dacă nu a fost niciodată uscat de soare, nisipul își păstrează locul. Am avut de lucrat numai două

ore. Mi-a făcut deosebită plăcere să sparg pământul, căci aproape la orice latitudine oamenii sapă terenul pentru o temperatură echilibrată. Sub cea mai splendidă casă din oraș, încă se găsește o pivniță unde își păstrează rădăcinile ca din bătrâni și, mult după ce suprastructura dispare, posteritatea mai remarcă adâncitura ei în pământ. Casa încă rămâne un fel de verandă la intrarea în vizuină.

În cele din urmă, la începutul lui mai, cu ajutorul câtorva cunoștințe, mai mult ca să profităm de o asemenea ocazie pentru buna vecinătate decât din vreo nevoie, am ridicat scheletul casei. Nimeni nu a fost vreodată mai onorat decât mine de caracterul celor care au ridicat-o. Am încredere că sunt destinați să participe, într-o zi, la înalțarea unor structuri mai mândre*. Mi-am luat în primire casa la 4 iulie, imediat după ce a fost căptușită și acoperită, căci scândurile au fost lămbruite atent și îmbinate în așa fel încât era cu totul imposibil să plouă printre ele, dar, înainte de a podi, am pus fundația unui cămin într-o parte, cărând cu mâinile, în susul dealului, două căruțe cu piatră din lac. Am construit căminul după prășitul de toamnă, înainte de a avea nevoie de foc pentru căldură, gătind între timp afară, pe pământ, dimineața devreme, metodă care tot mai cred că este în unele privințe mai convenabilă și mai bună decât cea obișnuită. Când ploua înainte de a-mi fi terminat de copt pâinea, ridicam câteva scânduri deasupra focului și stăteam sub ele ca să-mi păzesc franzela și petreceam astfel câteva ore plăcute. În acele zile, când mâinile îmi erau ocupate foarte mult, citeam puțin, dar cele câteva bucăți de hârtie împrăștiată pe pământ, pe poliță sau pe masă îmi procurau la fel de multă desfătare, fiindu-mi, de fapt, de același folos ca și *Iliada*.

*Tradiția spune că printre ei se număra Emerson, Bronson Alcott și William Ellery Channing. (n. tr.)

Ar merita să construiești cu încă și mai multă deliberare decât am construit eu, având în vedere, de exemplu, temelia pe care o are în natura omului o ușă, o fereastră, o pivniță, o mansardă și să nu ridici probabil nicio suprastructură până ce nu-i găsești o justificare mai bună, fie și decât necesitățile noastre temporare. Este oarecum aceeași potrivire între omul care-și construiește casa și pasărea care-și ridică propriul cuib. Cine știe, dar dacă oamenii și-ar construi locuințele cu propriile lor mâini și ar asigura hrana pentru ei și familiile lor într-un mod destul de simplu și de onest, nu s-ar dezvolta universal facultatea poetică, așa cum păsările cântă când sunt atât de ocupate? Dar vai! Nouă ne plac mierlele și cucii care-și depun ouăle în cuiburi construite de alte păsări și care nu descreșec fruntea călătorului cu pălăvrăgeala și notele lor nemuzicale. Să rezervăm pentru totdeauna tâmplarilor plăcerea construirii? Ce înseamnă arhitectura în experiența masei oamenilor? Niciodată n-am întâlnit în călătoriile mele un om angajat într-o treabă atât de firească și de simplă ca ridicarea propriei case. Noi apartinem comunității. Nu numai croitorul este o noime din om; la fel este și predicatorul și negustorul și țăranul. Unde se termină această diviziune a muncii? Și cărui scop slujește, în cele din urmă? Fără îndoială că tot *altcineva* ar putea să gândească pentru mine; dar asta nu înseamnă că este de dorit ca el să facă asta excluzând gândirea mea.

E adevărat, sunt așa-numiți arhitecți în această țară, și am auzit cel puțin de unul dintre ei stăpânit de ideea de a face ornamentele arhitecturale să aibă un sâmbure de adevăr, o necesitate și, de aici, o frumusețe, ca și când ar fi o revelație pentru el. Poate că totul este bine din punctul lui de vedere, dar e doar cu puțin mai bine decât diletantismul de rând. Reformator sentimental în arhitectură, el a pornit de

la cornișă, nu de la fundație. Era vorba numai despre cum să pună un sâmbure de adevăr în ornamente, așa cum fiecare bomboană ar putea avea un sâmbure de migdală sau de chimen în ea – deși eu susțin că migdalele sunt mai sănătoase fără zahăr – și nu despre cum ar putea să-și construiască locatarul casa în interior și în exterior, lăsând ornamentele să-și poarte singure de grijă. Ce om rațional a presupus vreodată că ornamentele ar fi ceva exterior și doar de suprafață – că țestoasa și-a obținut carapacea împetrișată sau, stridia reflexele de sidef, printr-un contract asemenea celui prin care locuitorii Broadway-ului au căpătat Biserica Trinității? Dar omul nu are nimic de a face cu stilul arhitecturii casei sale, după cum nici țestoasa nu are cu cea a carapacei ei, nici soldatul nu trebuie să-și piardă timpul încercând să-și picteze *culoarea* precisă a vitejiei sale pe stindard. Dușmanul o va descoperi. S-ar putea să pălească atunci când apare necazul. Omul acesta mi s-a părut că se apleacă peste cornișă și șoptește cu timiditate, locuitorilor ignoranți, jumătatea sa de adevăr pe care ei îl știau de fapt mai bine decât el. Știi că frumusețea arhitecturală pe care o văd astăzi s-a dezvoltat din interior spre exterior, din necesitățile și caracterul locatarului care este singurul constructor – din vreo sinceritate și noblețe inconștiente, fără niciun gând pentru aparențe; și orice altă frumusețe de acest fel, ce este sortită să apară, va fi precedată de o frumusețe de viață inconștientă similară. Cele mai interesante locuințe din această țară, așa cum știe orice pictor, sunt cele mai puțin pretențioase, simple colibe și case din bârne, ale oamenilor săraci, mai ales; viața locuitorilor ale căror scoici sunt – și nu vreo particularitate a suprafețelor lor – este ceea ce le face *pitorești*; și la fel de interesantă va fi lada suburbană a cetățeanului, când viața lui va fi la fel de simplă și potrivită imaginației, iar efectele secundare se vor strecura doar foarte puțin în stilul

locuinței sale. O mare parte din ornamentele arhitecturale sunt pur și simplu goale, iar un vânt de septembrie le-ar desfrunzi, ca pe niște pene de împrumut, fără a le strica esența. Cei care nu au măslina și vin în pivniță pot trăi și fără *arhitectură*. Ce-ar fi dacă în literatură s-ar face la fel de mult ca în privința ornamentelor de stil și arhitecturii bibliilor noastre ar petrece tot atât timp la cornișele lor ca și arhitecturii bisericilor noastre? Astfel sunt făcute *belles-lettres* și *beaux-arts*, dimpreună cu profesorii lor. Negreșit că mult trebuie să-l mai intereseze pe om cum sunt puse câteva bețe deasupra lui sau sub el și ce culori sunt pictate pe lada lui. Cumva, ar însemna ceva dacă, la modul serios, el ar fi cel care le-ar îmbina și picta; dar dacă spiritul se îndepărtează de locuitor e ca și cum ți-ai construi propriul sicriu – arhitectura mormântului, iar „tâmplar” nu este decât un alt nume pentru „meșter de coșciuge”. Cineva, în disperarea sau indiferența sa față de viață, spune: ia un pumn de pământ de la picioare și zugrăvește casa cu acea culoare. Se gândește el oare la ultima și neîncăpătoare sa casă? Poți la fel de bine să dai cu banul. Câtă tihnă trebuie să aibă! De ce să ridici un pumn de țărână? Mai bine vopsește-ți casa asemenea înfățișării tale; să se îngălbenească sau să roșească în locul tău. O încercare de a îmbunătăți stilul arhitecturii caselor! Când îmi veți termina podoabele, le voi purta.

Înainte de a veni iarna, am ridicat un cămin și am bătut șindrila de jur împrejur, deși era deja impermeabil pentru ploaie; niște șindrila strâmbă și umedă, făcută din primele scânduri din butuc, ale cărei margini a trebuit să le îndrept cu o rindea.

Am astfel o casă bine șindrilită și tencuită, de trei pe patru metri, cu furci de doi metri și jumătate înălțime, cu mansardă și cămară, câte o fereastră largă de fiecare parte,

două trape, o uşă la un capăt și un cămin de cărămidă la celălalt. Prețul exact al casei mele, plătind costul obișnuit al materialelor pe care le-am folosit, fără a pune la socoteală munca, ce a fost făcută în întregime de mine, este după cum urmează; și dau aceste detalii pentru că foarte puțini sunt cei care pot spune exact cât costă casele lor și încă mai puțini, dacă o fi vreunul, pot spune, în parte, prețul diferitelor materiale din care sunt făcute:

Scânduri.....	8,03½\$,
	cea mai mare parte scânduri de baracă.
Șindrile din resturi pentru acoperiș și laturi.....	4,00
Șipci.....	1,25
Două geamuri de ocazie cu sticlă	2,43
O mie de cărămizi vechi.....	4,00
Două butoaie cu var.....	2,40
	Prea mult.
Păr.....	0,31
	Mai mult decât îmi trebuia.
Lintou.....	0,15
Cuie.....	3,90
Balamale și șuruburi.....	0,14
Zăvor.....	0,10
Cretă.....	0,01
Transport.....	1,40
	În mare parte am cărat în spinare.
Total.....	28,12½ \$

Acestea sunt toate materialele, în afară de lemn, piatră și nisip, pe care le-am pretins pe baza uzurpațiunii. În plus, mai am și un adăpost din lemn, făcut în principal din materialele rămase după ridicarea casei.

Intenționez să-mi construiesc o casă care să depășească în grandoare și lux pe oricare alta de pe strada mare din Concord, când îmi va plăcea la fel de mult și mă va costa tot cât asta pe care tocmai am construit-o.

Am descoperit astfel că studentul care-și dorește un adăpost își poate face unul pe viață, la un preț nu mai mare decât chiria pe care acum o plătește anual. Dacă s-ar părea că mă fălesc mai mult decât se cuvine, scuza mea este că mă laud pentru omenire și nu pentru mine; iar lipsurile și inconsecvențele nu afectează adevărul afirmației mele. În ciuda prefăcătoriei și ipocriziei – pleava pe care o consider greu de separat de grâul meu, dar pe care o regret ca oricare om – voi respira liber și mă voi putea întinde, căci e o mare ușurare atât pentru sistemul fizic, cât și pentru cel moral; și sunt hotărât să nu devin, prin umilință, avocatul diavolului. Îmi voi da silința să spun o vorbă bună pentru adevăr. La colegiul din Cambridge, numai chiria pentru o cameră de student, care e doar cu puțin mai mare decât a mea, este de treizeci de dolari pe an, deși corporația a avut avantajul de a construi treizeci și două de camere una lângă alta, sub același acoperiș, iar locatarul suportă inconvenientul multor vecini zgomotoși și poate și repartizarea la etajul al patrulea. Nu pot să nu mă gândesc că, dacă am fi fost cu adevărat mai înțelepți în aceste privințe, nu numai că ne-ar fi trebuit mai puțină educație, căci, negreșit, deja s-ar fi dobândit mai multă, dar cheltuielile pecuniare pentru educație ar fi dispărut în mare măsură. Înlesnirile pe care le necesită studentul de la Cambridge sau din altă parte îl costă pe el sau pe altcineva un sacrificiu de viață de zece ori mai mare decât dacă s-ar proceda cum trebuie de ambele părți. Acele lucruri pentru care se cer cei mai mulți bani nu sunt niciodată cele de care studentul are cea mai mare nevoie. Taxa de

școlarizare, de exemplu, este o parte importantă din costul semestrial, în timp ce pentru mult mai valoroasa educație pe care o obține asociindu-se cu cei mai cultivați contemporani ai săi nu i se percepe nicio taxă. Metoda de a fonda un colegiu este de obicei printr-o contribuție de dolari și cenți și apoi, urmând orbește, până la extreme, principiul diviziunii muncii, principiu care n-ar trebui niciodată urmat decât cu circumspecție – prin chemarea unui contractant care face din toată asta un subiect de speculație și angajează irlandezi sau alți lucrători pentru a pune cu adevărat fundațiile, în timp ce viitorii studenți se pregătesc pentru colegiu; și pentru aceste erori, generații la rând trebuie să plătească. Cred că *cel mai bine ar fi* pentru studenți sau pentru cei care se spune că beneficiază de pe urma acestui lucru, ca ei înșiși să pună fundațiile. Studentul care își asigură confortul și retragerea dorită, evitând sistematic orice muncă necesară omului, obține doar un confort dezonorant și neprofitabil, lipsindu-se de experiența care este singura ce îi poate face confortul fructuos. „Dar”, zice omul, „nu cumva vrei să spui că studenții ar trebui să se ducă să muncească cu mâinile, și nu cu capul?” Nu vreau să spun chiar așa ceva, dar ceva ce el ar putea considera ca fiind foarte aproape de asta: vreau să spun că ei nu trebuie să *joace* viața sau *s-o studieze* pur și simplu în timp ce comunitatea îi sprijină în acest joc costisitor, ci *s-o trăiască* într-adevăr, de la început până la sfârșit. Cum altfel ar putea tinerii să învețe mai bine să trăiască decât încercând odată experiența vieții? Cred că asta le-ar pune la încercare mințile la fel de mult ca matematica. Dacă aș vrea ca un copil să știe ceva despre arte și științe, de exemplu, n-aș urma calea obișnuită, care este trimiterea lui în preajma vreunui profesor unde se profesează și se practică orice, în afară de arta vieții; – să cerceteze lumea prin telescop și microscop și niciodată cu ochiul liber; să studieze chimia

fără să învețe cum se face pâinea, sau mecanica și să nu învețe cum se câștigă; să descopere noi sateliți ai lui Neptun și să nu-și vadă paiul din propriul ochi sau căruși vagabond îi este el însuși satelit; sau să fie devorat de monștrii care roiesc în jurul său în timp ce contemplă monștrii dintr-un strop de oțet. Cine a progresat mai mult la sfârșitul unei luni – băiatul care și-a făcut cuțitul din mînereul pe care l-a dezgropat și l-a topit, citind numai cât i-a trebuit pentru asta, – sau cel care a fost între timp prezent la cursurile de metalurgie de la institut și a primit un briceag Rogers de la tatăl său? Care dintre ei s-ar putea să-și taie degetele? Spre uimirea mea, la părăsirea colegiului am aflat că studiasem navigația! Păi, dacă aș fi coborât o singură dată în port, aș fi știut mai multe despre ea. Chiar studentul sărac este învățat numai economie *politică*, în timp ce acea economie a vieții, care este sinonimă cu filozofia, nu este nici măcar sincer profesată în colegiile noastre. Consecința este că, studiindu-i pe Adam Smith, Ricardo și Say, el își bagă tatăl în datorii pînă în gât.

Așa cum se întâmplă cu colegiile, se întâmplă și cu o sută de alte „îmbunătățiri moderne”; s-a creat o iluzie în privința lor; ele nu reprezintă totdeauna un pas înainte pozitiv. Diavolul continuă să-și pretindă dobânda compusă pînă la sfârșit pentru contribuția inițială și numeroasele investiții succesive în ele. Invențiile noastre sunt de obicei jucării drăgălașe care ne distrag atenția de la lucrurile serioase. Ele nu sunt decât mijloace îmbunătățite pentru a ajunge la un scop neîmbunătățit, un scop la care a fost deja foarte ușor de ajuns; așa cum ne duc căile ferate la Boston sau New York. Ne grăbim peste poate să construim un telegraf electromagnetic din Maine pînă în Texas; dar poate că Maine și Texas nu au să-și comunice nimic important. Fiecare dintre ele este în poziția dificilă a bărbatului care era nerăbdător să fie

prezentat unei distinse doamne surde, dar când i-a fost prezentat și un capăt al cordonului ei auditiv i-a fost pus în mână, el n-a mai avut nimic de spus. De parcă scopul principal ar fi fost să se vorbească repede, nu să se vorbească inteligent. Suntem nerăbdători să facem un tunel pe sub Atlantic ca să aducem Lumea Veche cu câteva săptămâni mai aproape de cea Nouă; dar poate că prima știre care se va scurge spre marea și clăpăuga ureche americană va fi că prințesa Adelaide are tuse convulsivă. Și, în fond, omul al cărui cal aleargă aproape doi kilometri pe minut nu aduce mesajele cele mai importante, el nu este evanghelist și nici nu vine mâncând lăcuste și miere sălbatică. Mă îndoiesc că renumitul cal Flying Childers a cărat vreodată măcar un pumn de porumb la moară.

Îmi zice cineva: „Mă mir că nu strângi bani; îți place să călătorești, ai putea lua trenul să te duci la Fitchburg astăzi și să vezi țara“. Dar sunt mai înțelept de atât. Am descoperit că cel mai iute călător e cel care merge pe jos. Îi spun prietenului meu: să zicem că încercăm să vedem cine ajunge acolo primul. Distanța e de aproape cincizeci de kilometri, biletul e de nouăzeci de cenți. Asta înseamnă aproape salariul unei zile de lucru. Îmi aduc aminte când plata era de șaiszeci de cenți pe zi chiar pentru muncitorii acestei căi ferate. Ei bine, eu pornesc acum pe jos și ajung acolo înainte de a se lăsa seara; am călătorit astfel săptămâni, zi după zi. Între timp, tu îți vei fi câștigat costul biletului și vei ajunge acolo mâine, poate în seara asta dacă ai noroc să obții o slujbă la timp. În loc de a pleca la Fitchburg, muncești aici cea mai mare parte din zi. Și astfel, dacă trenul ar înconjura lumea, cred că tot eu m-aș menține în frunte; cât privește contemplarea naturii și experiența pe care o obții astfel, ar trebui nici să nu vreau să te mai cunosc.

Aceasta este legea universală pe care n-o poate înșela nimeni și, referitor chiar la calea ferată, am putea spune că este tot atât de lungă, pe cât e de lată. A face un drum de fier în jurul lumii, la dispoziția întregii omeniri, este echivalent cu gradarea întregii suprafețe a planetei. Oamenii au ideea neclară că, dacă susțin suficient de mult această activitate a capitalului și cazmalelor, totul va duce în cele din urmă undeva, poate niciodată și pentru nimic; dar, deși mulțimea se repede în gară și conductorul strigă „Toți în vagoane”, când fumul este aruncat în afară și aburii se condensează, se poate vedea că puțini călătoresc și că restul sunt călcați de roți – ceea ce se va numi și chiar va fi un „trist accident”. Fără îndoială că pot călători, în cele din urmă, cei care și-au câștigat banii de bilet, asta dacă supraviețuiesc atât timp, dar până atunci își vor fi pierdut probabil, până în acel moment, elasticitatea și dorința de a călători. Petrecerea celei mai bune părți din viață câștigând bani ca să te bucuri de o libertate îndoielnică, în timpul părții cel mai lipsită de valoare, îmi aduce aminte de englezul care s-a dus mai întâi în India să câștige avere ca să poată să se întoarcă în Anglia și să ducă o viață de poet. Ar fi trebuit să se retragă pe loc în mansardă. „Ce!” strigă un milion de irlandezi sărind din toate barăcile din țară „nu este un lucru bun drumul de fier pe care l-am construit?” Da, răspund eu, *e bun prin comparație*, adică ați fi putut face și ceva mai rău; dar aș vrea, fiindcă îmi sunteți frați, să vă fi petrecut timpul mai bine decât săpând în mizeria asta.

Înainte de a-mi termina casa, vrând să câștig vreo zece-zece dolari într-un mod cinstit și plăcut ca să-mi acopăr cheltuielile neobișnuite, am plantat aproximativ un hectar de sol nisipos și ușor cu fasole, iar o mică parte cu cartofi, porumb, mazăre și napi. Întregul lot are patru

hectare și jumătate, întinzându-se în mare parte sub pini și hiori și s-a vândut în sezonul precedent cu opt dolari și opt cenți pe jumătate de hectar. Un țăran spunea că „nu era bun decât să crești pe el veverițe gălăgioase”. N-am pus pe acest pământ niciun fel de îngrășământ, nefiind proprietarul, ci numai beneficiarul provizoriu, fără a mă aștepta să mai cultiv atât de mult vreodată și nici nu l-am prășit pe tot de la început. Am scos la arat mai mulți metri de cioturi (care mi-au asigurat combustibilul pentru multă vreme) după care au rămas rotocoale mici de sol afânat care se puteau vedea, toată vara, după abundența mai mare a fasolei de pe ele. Pădurea uscată și în cea mai mare parte nevandabilă din spatele casei și lemnele aduse de valuri pe iaz au constituit restul combustibilului. Am fost silit să închiriez un atelaj și un om pentru arat, deși eu am ținut coarnea plugului. Cheltuielile fermei mele în primul sezon – pentru unelte, sămânță, lucru etc. – au fost de 14,72½\$. Porumbul de sămânță mi-a fost dăruit. El nici nu costă niciodată nimic, dacă nu semeni mai mult decât ai nevoie. Am obținut douăsprezece banițe de fasole și optsprezece banițe de cartofi, pe lângă puțină mazăre și porumb dulce. Porumbul galben și napii au fost puși prea târziu ca să mai iasă ceva. Venitul total de pe fermă a fost:

23,44\$

Scăzând cheltuielile.....14,72½

Rămân.....8,71½\$

pe lângă produsele consumate și cele pregătite deja, atunci când s-a făcut acest calcul, valorând 4,50\$ – tot ce aveam la dispoziție fără a mai pune la socoteală niște fân pe care nu-l adunasem. Având în vedere absolut totul, adică importanța sufletului omului și a zilei de astăzi, în ciuda timpului scurt pe care mi l-a luat acest experiment și, în parte, din pricina

caracterului ei trecător, cred că ferma mea a mers mai bine în acel an decât ferma oricărui țăran din Concord.

Anul următor m-am descurcat și mai bine, fiindcă am săpat tot pământul de care aveam nevoie, cam doisprezece ari, și am învățat din experiența ambilor ani, fără a fi deloc copleșit de multele tratate renumite în cultivarea pământului, printre care și cele ale lui Arthur Young, că dacă cineva ar trăi simplu și ar mânca numai recolta pe care a cultivat-o și n-ar cultiva mai mult decât mănâncă și n-ar schimba-o pentru o cantitate insuficientă de obiecte mai luxoase și scumpe, el n-ar avea nevoie să cultive decât câteva prăjini de pământ și ar fi mai ieftin să le sape cu hârlețul decât să folosească boi ca să are și să aleagă un alt loc din când în când, decât să-l îngrășe pe cel vechi și ar putea să facă toată munca de care e nevoie la fermă cu mâna stângă, după cum se spune, și numai câteva ore pe zi în timpul verii; și astfel nu ar fi legat de un bou, un cal, o vacă sau un porc, cum este acum. Vreau să vorbesc imparțial despre această problemă și ca unul neinteresat de succesul sau eșecul aranjamentelor sociale și economice actuale. Eram mai independent decât orice țăran din Concord, căci nu eram legat de o casă sau o fermă, ci puteam să-mi urmez, în fiecare moment, înclinația genialității mele, care e foarte întortocheată. Pe lângă faptul că eram deja mai înstărit decât ei, dacă mi-ar fi ars casa sau mi-ar fi fost distrusă recolta, aș fi fost aproape la fel de bogat ca și înainte.

M-am obișnuit să cred că oamenii nu sunt atât proprietarii turmelor, cât sunt ele proprietarele oamenilor, fiindcă sunt mai libere. Oamenii și vitele fac schimb de muncă; dar dacă avem în vedere numai munca necesară, se va vedea că vitele sunt cu mult mai avantajate, ferma lor fiind mult mai mare. Omul face o parte din munca sa de schimb în timpul

celor șase săptămâni de cosit, care nu-i joacă de copii. Fără îndoială că nicio națiune care a trăit simplu în toate privințele, adică nicio națiune de filozofi, n-ar comite o greșeală atât de mare încât să folosească munca animalelor. E adevărat că niciodată n-a fost și nici nu pare probabil să existe vreodată o națiune de filozofi și nici eu nu sunt sigur că ar fi de dorit să existe. Totuși, *eu* n-aș fi împlânzit niciodată un cal sau un bou ca să-l hrănesc pentru orice fel de muncă ar putea să-mi facă, de frică să nu ajung un simplu călăreț sau păstor; și dacă societatea pare a fi câștigată procedând astfel, suntem oare siguri că ceea ce câștigă unul nu pierde celălalt și că grăjdarul nu are același motiv ca și stăpânul să fie mulțumit? Să presupunem că unele construcții publice nu s-ar fi făcut fără acest ajutor și să lăsăm omul să-și împartă gloria cu boul și calul; urmează de aici că el nu ar fi putut face lucruri încă și mai demne de el în acest caz? Când oamenii încep să ridice construcții, nu doar artistice și de prisos, ci și luxoase și inutile, cu ajutorul lor, este inevitabil ca numai câțiva să facă toată munca de schimb cu boii sau, cu alte cuvinte, să devină sclavii celor mai puternici. Omul nu lucrează, așadar, numai pentru animalul din el, ci și pentru un simbol al acestuia, muncește pentru animalul din afară. Deși avem multe case bogate din cărămidă sau din piatră, prosperitatea țaranului încă este cântărită după măsura în care grajdul umbrește casa. Se spune despre acest oraș că are cele mai mari case din împrejurimi pentru boi, vite și cai și nu este rămas în urmă nici cu clădirile publice, dar în acest district sunt foarte puține săli pentru cultul liber sau pentru discursuri libere. De ce nu ar căuta națiunile să se celebreze nu după arhitectura lor, ci chiar după puterea lor de gândire abstractă? De câte ori nu este mai admirabilă *Bhagavad Gita* decât toate ruinele Orientului! Turnurile și templele sunt luxul prinților. O minte simplă și independentă nu trudește

la porunca niciunui prinț. Genialitatea nu este onorariul niciunui împărat, după cum nu sunt nici aurul, argintul sau marmura, decât într-o măsură infimă. În ce scop, mă rog, se sparge atâta piatră? În Arcadia, când am fost acolo, nu am văzut pe nimeni spărgând piatră. Națiunile sunt stăpânite de ambiția nebunească de a-și perpetua propria amintire prin cantitatea de piatră sfărâmată pe care o lasă. Ce-ar fi dacă s-ar depune la fel de mult efort pentru a-și netezi și șlefui manierele? O fărâmă de bun-simț ar fi mai demnă de amintit decât un monument înalt până la lună. Îmi place mai mult să văd pietrele la locul lor. Grandoarea Tebei era o grandoare vulgară. Mai rațională este o bucată de zid de piatră care înconjoară câmpul unui om cinstit decât o Tebă cu o sută de porți care s-a îndepărtat de adevăratul scop al vieții. Religia și civilizația barbară și păgână construiesc temple splendide, dar ceea ce ai putea numi Creștinism nu construiește așa ceva. Cea mai mare parte din piatra sfărâmată de o națiune merge numai spre mormântul ei. Ea se îngroapă de vie. Cât despre piramide, nu-i nimic de mirare în privința lor decât faptul că s-au putut găsi așa de mulți oameni, destul de înjosiți, încât să-și petreacă viața construind un mormânt pentru vreun nătărău ambițios pe care dacă l-ar fi înecat în Nil și i-ar fi aruncat apoi stârvul la câini, ar fi procedat mai bărbătește și mai înțelept. Aș putea, probabil, să inventez vreo scuză pentru ei și pentru el, dar n-am timp de asta. Cât despre religie și dragostea pentru artă a constructorilor, ele sunt cam la fel în toată lumea, fie că e construcția unui templu egiptean sau banca Statelor Unite. Costă mai mult decât face. Mobilul este vanitatea, ajutată de dragostea pentru usturoi, pâine și unt. Domnul Balcom, un promițător tânăr arhitect, o proiectează copiind-o după Vitruvius, cu creion tare și riglă, iar construcția este îndreptățită companiei Dobson & Sons, tăietori de piatră. Când

cele treizeci de secole încep să o disprețuiască, omenirea începe să o prețuiască. Cât despre înaltele voastre turnuri și monumente, era odată un nebun în acest oraș care a început să sape un tunel spre China și a ajuns atât de departe încât, după spusele lui, a auzit zăngănit de oale și cratițe chinezești; dar cred că eu n-am să mă abat din drum ca să admir groapa pe care a făcut-o. Mulți sunt interesați de monumentele Occidentului și Orientului – ca să știe cine le-a construit. În ce mă privește, aș vrea să știu cine nu le construia în acele timpuri – cine era deasupra acestor fleacuri. Dar să-mi continui statisticile.

Ca supraveghetor, tâmplar și muncitor cu ziua în diverse lucrări din sat, între timp – căci știu meserii câte degete am la mână – am câștigat 13,34 dolari. Costul alimentelor pe opt luni și anume, de la 4 iulie până la 1 martie, momentul când au fost făcute aceste calcule, deși am trăit acolo mai mult de doi ani, nepunând la socoteală cartofii, puțin porumb verde și niște mazăre pe care le cultivasem eu, nici valoarea a ceea ce pregătisem deja în ultima zi, a fost:

Orez.....	1,73½\$
Melasă.....	1,73
	Cea mai ieftină formă de zaharină.
Făină de seară.....	1,04¾
Făină de porumb.....	0,99¾
	Mai ieftină decât secara.
Carne de porc.....	0,22

Toate experimentele care au eșuat.

Făină de grâu	0,88
---------------------	------

Costă mai mult decât cea de porumb,
atât ca bani, cât și ca îngrijire.

Zahăr.....	0,80
Untură.....	0,65
Mere.....	0,25
Mere uscate	0,22
Cartofi dulci	0,10
Un dovleac	0,6
Un pepene	0,2
Sare.....	0,3

Da, una peste alta, chiar am mâncat în valoare de 8,74\$; dar nu mi-aș publica păcatul fără să roșesc dacă n-aș ști că cei mai mulți dintre cititorii mei au păcătuit la fel de tare și că faptele lor scrise n-ar arăta mai bine. În anul următor, prindeam uneori câte o plasă de pește pentru prânz, și odată am mers atât de departe încât am omorât o marmotă care mi-a stricat fasolea – făcându-i transmigrația, cum ar spune tătărul – și am devorat-o, în parte de dragul experimentului; dar, deși mi-a procurat o plăcere momentană, exceptând un iz cam moscat, am descoperit că o folosire îndelungată n-ar duce la nimic bun, oricât ar fi marmotele de bine pregătite de către măcelarul satului.

Îmbrăcămintea și niște cheltuieli întâmplătoare în aceeași perioadă, deși această rubrică e mai puțin semnificativă, s-au ridicat la

8,40³/₄ \$

Ulei și câteva instrumente de gospodărie.....2,00\$

Așa că toate cheltuielile bănești, în afară de spălat și cârpit, care erau făcute în cea mai mare parte afară, și pentru care notele de plată nu mi-au venit încă – iar acestea sunt toate și mai mult decât toate căile prin care se cheltuiesc bani în această parte a lumii – au fost:

Casa.....	28,12½\$
Ferma pe un an.....	14,72½
Hrana pe opt luni.....	8,74
Îmbrăcăminte, etc. pe opt luni.....	8,40¾
Ulei, etc. pe opt luni.....	2,00
<u>Total.....</u>	<u>61,99¾\$</u>

Mă adresez acum acelor dintre cititorii mei care trebuie să-și câștige existența. Iar ca să acopăr din cheltuieli am vândut produse de la fermă:

	23,44\$
<u>Câștigați prin muncă zilnică.....</u>	<u>13,34\$</u>
Total.....	36,78\$

care scăzuți din suma cheltuielilor lasă un sold de 25,21¾\$ pe de o parte – aceștia fiind cam valoarea celor cu care am început totodată și volumul cheltuielilor suportate – și de cealaltă parte, pe lângă timpul liber, independența și sănătatea astfel asigurate, și o casă confortabilă pentru mine, atât timp cât prefer s-o locuiesc.

Aceste statistici, oricât de accidentate ar părea și, prin urmare, neinstructive, deoarece au o anume completitudine, au și o oarecare valoare. Nimic nu mi s-a dat fără să trec în vreun fel la socoteală. Din calculul de mai sus se vede că numai hrana m-a costat în bani cam douăzeci și șapte de cenți pe săptămână. Hrana mea a fost, timp de aproape doi ani după asta, făina de seară și de porumb fără drojdie, cartofi, orez, foarte puțină carne sărată de porc, melasă și sare, iar băutura mea, apa. Se potrivea să trăiesc mai mult cu orez, ca unul care îndrăgea atât de mult filozofia Indiei. Ca să răspund obiecțiilor câtorva sâcâitori înveterați, pot să

adaug că dacă mai cinam și în oraș uneori, cum făcusem și până atunci și cred că voi mai avea ocazia și de acum înainte s-o fac, asta era de obicei în detrimentul aranjamentelor mele casnice. Dar luarea mesei în oraș fiind, după cum am spus, un element constant, nu afectează nici în cea mai mică măsură o afirmație relativă ca aceasta.

Am aflat din experiența celor doi ani că ar fi nevoie de mult mai puțină trudă să obții hrana necesară chiar la această latitudine; că omul ar putea folosi o dietă tot atât de simplă ca animalele și să-și mențină totuși sănătatea și forța. Mi-am alcătuit o masă satisfăcătoare din mai multe puncte de vedere, numai dintr-o farfurie de iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*) pe care am cules-o din lanul de grâu, am fiert-o și i-am adăugat sare. Dau latinescul din cauza savoarei denumirii comune. Și, mă rog, ce-și mai poate dori un om rațional, pe timp de pace, într-o amiază obișnuită, decât un număr suficient de știuleți de porumb dulce, fiert și cu sare? Chiar micile variații pe care le făceam erau o cedare în fața cerințelor apetitului, și nu ale sănătății. Dar oamenii au ajuns într-un astfel de impas încât rabdă de foame de multe ori, nu din lipsa celor necesare, ci din lipsa voluptăților; și cunosc o femeie cumsecade care crede că fiul ei și-a pierdut viața fiindcă începuse să bea numai apă.

Cititorul va observa că tratez subiectul mai mult din punct de vedere economic decât dietetic și nu se va aventura în a-mi pune cumpătarea la încercare fără a avea o cămară bine aprovizionată.

La început făceam pâine din făină de porumb și sare, adevărate turte țărănești pe care le coceam afară, lângă foc, pe o șindrilă sau pe un capăt de lemn, tăiat când îmi construise casa; dar de obicei se afuma și avea un iz de pin. Am încercat și făina de grâu, dar am găsit, în cele din urmă,

un amestec de făină de secară și porumb, care era cel mai plăcut și mai convenabil. Pe timp friguros nu era o distracție oarecare să coci mai multe pâinișoare de astea una după alta, păzindu-le și întorcându-le cu grija unui egiptean care întoarce ouăle ce se clocesc la soare. Ele erau un adevărat fruct de cereale, copt de mine, iar pentru simțurile mele aveau aroma altor fructe nobile pe care le păstram cât puteam mai mult, înfășurându-le în cârpe. Am întreprins un studiu al anticei și indispensabilei arte a coptului pâinii, consultând autoritățile care-mi cădeau la îndemână, începând cu timpurile primitive și prima invenție a pâinii nedospite, când, de la sălbăticia nucilor și a cărnurilor, omul a ajuns pentru prima oară la frăgezimea și rafinamentul acestui aliment, și înaintând treptat în studiile mele prin acea acrire întâmplătoare a aluatului care, se presupune, a introdus procesul dospirii și prin diversele fermentații care au urmat, până ce am ajuns la „pâinea bună, dulce și sănătoasă”, hrana vieții. Drojdia, pe care unii o consideră sufletul pâinii, spiritul care îi umple țesutul celular și care este păstrat cu religiozitate, ca focul vestal – cred că vreo sticlă prețioasă, adusă pentru prima oară pe Mayflower, a făcut miracolul în America, și influența ei crește, se umflă, se răspândește încă în valuri cerealiere peste întreaga țară – această sămânță o procuram în mod obișnuit și cu conștiinciozitate din sat, până când, în cele din urmă, am uitat într-o dimineață prescripțiile și am opărit drojdia; accident prin care am descoperit că nici aceasta nu era indispensabilă – căci descoperirile mele nu erau făcute prin procesul sintetic, ci prin cel analitic – și am omis-o bucuros de atunci, deși cele mai multe gospodine m-au asigurat cu seriozitate că pâinea sănătoasă și hrănitoare fără drojdie nu poate exista, iar bătrânii îmi preziceau o decădere rapidă a forțelor vitale. Totuși, nu o găsesc un ingredient esențial și